

U tinerarii istoriografice

Studii în onoarea istoricului
Costin Feneșan

Volum îngrijit de
Dumitru Țeicu și Rudolf Gräf

ACADEMIA ROMÂNĂ
Centrul de Studii Transilvane

Itinerarii istoriografice

Studii în onoarea istoricului
Costin Feneșan

I tinerarii istoriografice

studii în onoarea istoricului
Costin Feneșan

volum îngrijit de Dumitru Teicu și Rudolf Gräf

Academia Română
Centrul de Studii Transilvane
Cluj-Napoca
2011

Editori:
Academia Română
Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca
Muzeul Banatului Montan, Reșița

Secretar de redacție: dr. Adrian Magina

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Itinerarii istoriografice, ed.: Dumitru Țeicu, Rudolf Gräf

ISBN:

LISTA AUTORILOR

Achim Viorel, cercetător științific I la Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București, este autor a numeroase cărți și studii despre istoria medievală a sud-estului Europei și a Banatului, precum și despre istoria minorităților din România în perioada recentă.

Albert Carmen, cercetător științific II la Muzeul Banatului Montan din Reșița. De formație sociolog, s-a remarcat în mediul istoric prin studii și ediții documentare privind activitatea „Institutului Social Banat-Crișana”.

Báthory Ludovic, cercetător la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, în prezent pensionar. Aria sa de investigație este istoria modernă, cu privire specială asupra schimbărilor economice ale acestei perioade în spațiul Transilvaniei și Banatului.

Bocșan Nicolae, istoric, profesor universitar la Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, autor al unor lucrări fundamentale consacrate veacului al XVIII-lea în Banat și Transilvania, precum și al unor studii de istorie confesională a Transilvaniei în secolul al XIX-lea.

Boldea Ligia, cercetător științific III la Muzeul Banatului Montan, Reșița. Prin multitudinea studiilor și articolelor sale despre familiile nobile bănățene, de la genealogii și până la viața juridică și privată, conturează aspecte noi în acest domeniu.

Câmpeanu Liviu, doctor în istorie din anul 2010, actualmente implicat într-un proiect de anvergură al Academiei Române ca postdoctorand. Centrul său de interes este reprezentat de istoria sașilor din Transilvania în Evul Mediu.

Drăgan Ioan, directorul Serviciului Județean Cluj al Arhivelor Naționale. Ca istoric medievist a dedicat studii și cărți prezentării evoluției structurilor nobiliare românești din Transilvania, fiind și coeditor la o serie de volume de documente privind Evul Mediu românesc.

Grăf Rudolf, profesor universitar la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice. În domeniul istoriei este implicat în investigarea istoriei economice a Banatului în secolul al XIX-lea, dar este și autor a numeroase studii cu privire la istoria sud-estului Europei în secolul al XIX-lea.

Gross Lidia, cercetător științific II la Academia Română, Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca, este autoare a mai multor studii și cărți despre breslele și confreriile medievale din Ardeal, coeditor al seriei de documente medievale din Transilvania.

Iancu Gheorghe, cercetător științific I la Academia Română, Institutul de Istorie „George Barițiu”. De-a lungul activității sale a studiat istoria politică și instituțională în perioada modernă și contemporană.

W. Kovács András, cercetător al istoriei medievale la Erdélyi Múzeum-Egyesület din Cluj-Napoca. Principalele sale studii și cărți s-au axat pe realizarea de genealogii, prosopografii dar și pe editarea de documente medievale ale Transilvaniei.

Magina Adrian, cercetător științific III în cadrul Muzeului Banatului Montan, Reșița. Cercetările sale s-au focalizat pe istoria confesională a Banatului la sfârșitul Evului Mediu și în pragul epocii moderne.

Magina Livia, doctorand al Academiei Române, colaborator al Muzeului Banatului Montan, Reșița. Derulează proiecte de cercetare despre cadrul instituțional și legislativ al lumii rurale transilvănene și bănățene în Evul Mediu, fiind implicată în editarea de documente medievale privind Banatul.

Mândruț Stelian, cercetător științific I la Academia Română, Institutul de Istorie „George Bariț”, Cluj-Napoca. Istoric al perioadei pașoptiste dar și al finalului epocii moderne, este coordonator al seriei de volume *Bibliografia istorică a României*.

Munteanu Ioan, istoric, profesor la Universitatea de Vest din Timișoara, în prezent pensionar, a avut ca principal obiect de studiu istoria modernă a Banatului, rezultând numeroase studii și cărți consacrate lumii rurale din Banat, monografiile ale satelor, orașelor și județelor bănățene.

Naghi Gheorghe, preot, stabilit în S.U.A. Studiile sale vizează în general subiecte de istorie ecleziastică și socială în epoca modernă.

Neamțu Gelu, cercetător la Academia Română, Institutul de Istorie „George Bariț”, din Cluj-Napoca, actualmente pensionar. Activitatea științifică s-a conturat prin studii și volume privitoare la numeroasele schimbări survenite în timpul epocii pașoptiste.

Petrovics István, profesor la Universitatea din Szeged, departamentul de istorie medievală. Aria sa de interes s-a concentrat pe studiul istoriei medievale a Regatului Maghiar, iar studiile și cărțile sale urmăresc evoluția lumii urbane medievale din Ungaria.

Pop Ioan Aurel, membru al Academiei Române, profesor de istorie medievală la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. A publicat documente și volume privitoare la istoria Transilvaniei, precum și o serie de cărți fundamentale despre instituțiile medievale din Transilvania și Banat.

Scharr Kurt, cercetător la Institut für Geographie din Innsbruck, Austria. Are ca principale axe de cercetare istoria și geografia spațiului sud-est european în perioada modernă.

Simon Alexandru, cercetător în cadrul Centrului de Studii Transilvane al Academiei Române, Cluj-Napoca. Studiile sale sunt axate pe cercetarea Evului Mediu românesc și a cruciadelor târzii.

Suciu Dumitru, cercetător științific I la Academia Română, Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca. Autor a numeroase cărți și studii referitoare la istoria modernă a Transilvaniei cu subiecte de istorie bisericească, socială și politică.

Știrban Marcel, istoric, profesor universitar la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, în prezent pensionar. Principala sa arie de studiu este istoria politică și confesională a Transilvaniei în perioada recentă.

Țeicu Dumitru, cercetător științific I la Muzeul Banatului Montan, istoric și arheolog medievist, cu preocupări speciale în domeniul geografiei istorice și confesionale a Banatului medieval, cu studii și cărți consacrate artei minore și fortificațiilor medievale din Banat.

Țigău Dragoș Lucian, istoric, profesor la Școala Superioară Comercială „Nicolae Kretzulescu”. Preocupările sale în materie de istorie s-au canalizat spre studierea elitelor nobiliare și academice bănățene din secolele XIV-XVIII.

CUPRINS

1. Dumitru Țeicu, <i>Istoricul Costin Feneșan</i>	13
2. Bibliografia lucrărilor lui Costin Feneșan	23
3. W. Kovács András, <i>Voievozii Transilvaniei în perioada 1344–1359</i>	37
4. Ioan Aurel Pop, <i>Bemerkungen zum status des Adels in Siebenbürgen und in Ungarn während der Dynastie der Angevinen</i>	67
5. Dragoș Lucian Țigău, <i>Câteva considerații despre arhidiaconia de Caransebeș (secolele XIV–XVI)</i>	87
6. Liviu Cîmpeanu, <i>Scaunul Sibiu și cele șapte scaune în Evul Mediu. Constituire, evoluție, componență</i>	117
7. Alexandru Simon, <i>Western and Eastern Riders of the Storm: The Quest for Crusader Supremacy and Ottoman Endurance in the 1470s</i>	141
8. Livia Magina, <i>Documentary contribution concerning the history of Șarad</i>	167
9. Viorel Achim, <i>Disputa în legătură cu dijmele bisericesti din Caransebeș și Căvăran (1500)</i>	179
10. Lidia Gross, <i>Testamentul și funeraliile lui Thomas Jo, castelanul cetății Ieciu (1531)</i>	207
11. István Petrovics, <i>Two Letters of István Hercheg, Principal Judge of Temesvár from the Sixteenth Century</i>	223
12. Ligia Boldea, <i>O familie nobilă română a Banatului montan în epoca Principatului: Mâtniceni de Ohaba Mâtnic</i>	235
13. Ioan Drăgan, <i>Privire generală asupra nobilimii românești din Transilvania în secolele XVI–XVII</i>	271
14. Adrian Magina, <i>Lipova at the beginning at the 17th century. Documentary contribution</i>	297
15. Gelu Neamțu, <i>Români și secui la 1848-1849 (Relații oglindite în 9 documente)</i>	323
16. Dumitru Suciuc, <i>Evoluții programatice și alternative tactice ale mișcării naționale românești din Transilvania între 1849-1867</i>	339
17. Nicolae Bocșan, <i>Andrei Șaguna și intelectualii bănățeni</i>	355
18. Varga Atilla, <i>Private archive of freemason general Klapka György. Correspondence concerning prince Alexandru Ioan Cuza and the romanian principalities (1859-1865)</i>	377

19. Gheorghe Naghi, <i>Ștefan Moldovan în câteva scrisori și frânturi de istorie</i>	385
20. Ioan Munteanu, <i>Componente ale vieții spirituale în plasa Caransebeș la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea</i>	401
21. Rudolf Gräf, <i>Despre istoriografia Societății StEG și a industriei montanistice din Banat</i>	421
22. Kurt Scharf, <i>Das Bild vom Fremden. Die Turkestan-Expedition des Deutschen u. Österreichischen Alpenvereins 1913</i>	435
23. Carmen Albert, <i>O serbare școlară la Reșița de ziua Marii Uniri</i>	459
24. Ludovic Báthory, Gheorghe Iancu, Marcel Știrban, <i>Formarea Societății Astra – prima fabrică română de vagoane și motoare S.A., Arad, între anii 1919-1923</i>	465
25. Dumitru Țicu, <i>Informații despre cartea veche românească din Banat</i>	473
26. Stelian Mândruț, <i>Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Series Historica. Inserție istoriografică (45/2006-50/2011)</i>	481

VOIEVOZII TRANSILVANIEI ÎN PERIOADA 1344–1359*

W. Kovács András

Una dintre multele datorii ale medievalisticii ce se ocupă cu istoria Transilvaniei este reconstituirea istoriei politice (evenimentiale), a actorilor politici și a instituțiilor acestei provincii. Aceste teme de cercetare sunt de multe ori considerate ca fiind „demodate”, sau „depășite”, fără ca cercetările să fi avut vreodată într-adevăr loc. Cauzele sunt multiple, dar cea mai importantă pare să fi fost dispersia surselor documentare referitoare la evul mediu ardelean, estimată la cca. 30–35.000 piese anterioare anului 1542¹ și faptul că doar o mică parte a acestora a văzut lumina tiparului. Publicarea pe Internet în cursul anului 2010, sub formă de facsimil, a documentelor păstrate în Colecția Antemohácsiana a Arhivei Naționale Maghiare² – care conține desigur și documentele referitoare la Transilvania – va da, în mod cert, un avânt cercetărilor viitoare de medievalistică. Pe lângă acesta, cele două diplomatarii care au ca obiect publicarea exhaustivă a documentelor medievale privitoare la istoria Transilvaniei au făcut progrese notabile în ultimii ani, valorificând și munca edițională a unor generații de specialiști, care au scos anterior la lumina tiparului diferite colecții de documente ale unor arhive ori au alcătuit corpusuri

---

*Cercetare finanțată prin proiectul „Științele socio-umaniste în contextul evoluției globalizate – dezvoltarea și implementarea programului de studii și cercetare post-doctorală”, cod contract: POSDRU/89/1.5/S/61104, proiect finanțat din Fondul Social European prin programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

Abrevieri generale utilizate în studiu: arh. fam. = arhiva familială; Bp. = Budapest; Buc. = București; comit. = comitatul.

¹ Estimată inițial la cca. 25000–30000 piese (respectiv pagini, vezi Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, Buc., 1971, p. 102, numărul a fost ulterior modificat la cca. 30000–35000 piese, vezi Zsigmond Jakó, *Cercetarea izvoarelor diplomatice în Transilvania* (I), în *Studii și materiale de istorie medie*, 17, 1999, p. 20. Deoarece documentele citate în studiul de față pot fi regăsite în mai multe diferite ediții, menționăm în paranteză data și cota sursei, pentru a facilita identificarea și în alte diplomatarii, decât în cel citat.

² György Rácz, *Collectio Diplomatica Hungarica*. Medieval Hungary online: The online portal of the National Archives of Hungary on medieval charters, în *Archiv für Diplomatik. Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde*, begründet durch Edmund E. Stengel, herausgegeben von Walter Koch und Theo Kölzer, 56, 2010, p. 423–444. Adresa web: <http://mol.arcanum.hu/dldf>.

tematică³. După cum este bine cunoscut, cele șase volume ale marelui corpus al Academiei Române, *Documenta Romaniae Historica, seria C (Transilvania)* acoperă perioada de timp 1351–1380, iar primele trei volume din colecția de documente intitulată *Codex diplomaticus Transylvanie*, redactată de către profesorul Jakó Zsigmond (1916–2008), redau sub forma unor registre detaliate documentele din perioada 1023–1359. Fructificarea acestui imens material abia a fost însă începută.

În ceea ce privește demnitatea de voievod, ea a stat întotdeauna în centrul atenției cercetării istorice. Istoriografia română s-a preocupat mai ales de problema originii voievodatului,⁴ pe când istoriografia maghiară s-a interesat în special de diferitele aspecte ale funcționării sale⁵ și de instituțiile adiacente

³ Zsigmond Jakó, *Publicarea izvoarelor transilvănene în ultima jumătate de veac*, în *Mediaevalia Transilvanica*, 7–8, 2003–2004, nr. 1–2, p. 21–38.

⁴ Din vasta bibliografie referitoare la începuturile voievodatului Transilvaniei amintim următoarele: Ioan Bogdan, *Originea voievodatului la români*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tomul 24, 1901–1902, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Buc., 1902, p. 191–207; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I²–IV, Cluj-[Napoca], 1972–1989 (în continuare: Pascu, *Voievodatul*); Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX–XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996. (Bibliotheca Rerum Transsilvaniae X); Idem, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, 1997; Thomas Năgler, *Transilvania între 900 și 1300*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. I (*până la 1541*), coordonatori Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Cluj-Napoca, 2003, p. 199–231. Pentru istoriografia privind începuturile voievodatului a se vedea: Nicolae Edroiu, *Cercetarea istorică privind voievodatul Transilvaniei*, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Bariț» din Cluj-Napoca, Series Historica*, 42, 2003, p. 155–160. O lucrare mai recentă abordează congregațiile voievodale (Gh. Bichicean, *Adunările de stări în Țările Române. Congregațiile generale în Transilvania voievodală*, Sibiu, 1998). Contrar însă firului călăuzitor al lucrării, congregațiile generale din secolul al XIV-lea nu au fost adunări de stări. De exemplu, în timpul domniei regelui Ludovic I (1342–1382) o astfel de adunare a nobilimii a fost convocată doar o singură dată, în 1351, cf. Pál Engel, *Nagy Lajos bárói* [Baronii lui Ludovic cel Mare], în *Történelmi Szemle*, 28, 1985, nr. 3, p. 393–413 (în continuare: Engel, *Nagy Lajos bárói*), p. 395.

⁵ Zsigmond Jakó, *Despre numirea voievozilor Transilvaniei*, în *Acta Mvsei Napocensis*, 26–30, 1989–1993, II, *Istorie*, p. 33–44 (în continuare: Jakó, *Numirea voievozilor*), p. 33. Referitor la evoluția demnității de voievod a se mai vedea Iván Janits [Borsa], *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig* [Activitatea judecătorească și de emitent de documente a voievozilor Transilvaniei], Bp., 1940 (în continuare: Janits, *Vajdák*), passim; András Kubinyi, *Erdély a Mohács előtti évtizedekben* [Ardealul în deceniile dinainte de 1526], în *Tanulmányok Erdély történetéről* [Studii de istoria Transilvaniei], red. István Rácz, Debrecen, 1988, p. 65–73; András Kovács, *Voievozii Transilvaniei și evoluția instituției voievodale până la 1414*, Buc., 2005 (disertație de doctorat, manuscris, 300 p., Biblioteca Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, Buc.).

acesteia (contextul politic al numirilor voievozilor în funcție, activitatea judecătorească, congregațiile, familiaritatea, cancelaria voievodală etc.). Personajele, cariera și activitatea celor care au ocupat demnitatea voievodală au rămas însă mult timp foarte puțin cunoscute. După cum a fost remarcat chiar recent, în 2008, „istoriografia română evită să intre în detalii legate de familiile voievodale transilvănene”⁶. Complicatele evoluții ale vieții politice interne (respectiv, dependent de aceasta, cele ale politicii externe) și funcționarea administrației centrale pot fi cunoscute însă doar prin cercetarea carierelor celor care au ocupat diferitele funcții superioare. Cercetările sunt îngreunate și de către caracterul unilateral bine cunoscut al documentelor privind evul mediu transilvan, ele cuprinzând în primul rând doar date privind relațiile funciare și numai în treacăt, în legătură cu acestea, conțin informații cu alt caracter. Demnitarii, și între ei voievozii secolului al XIV-lea, binecunoscuți de către contemporani, de regulă sunt menționați în documente doar cu numele de botez rămânând mult timp personaje obscure în istoriografie (nemaivorbind de funcționarii de rang mai mic). Identificarea lor, includerea în tabelul de descendență a unor familii nobiliare localizabile geografic reprezintă punctul de plecare a fiecărei cercetări. „Biografiile” ce rezultă din parcurgerea unui mare număr de documente – care de altfel în bună parte nici nu se referă la Transilvania (familiile voievozilor au fost întotdeauna originare din afara Transilvaniei) – sunt de fapt sumare înșiruirii de funcții deținute de către marii demnitari al regatului, de achiziții de moșii ale acestora și enumerări de legături familiale⁷.

Abordarea prosopografică a evoluției demnității voievodale a fost o metodă folosită pentru prima dată de către Zsigmond Jakó în studierea cancelariei voievodale,⁸ dar procedul a fost folosit cu succes și în studiul

⁶ Șerban Marin, *Un transilvănean la Veneția. Voievodul Ștefan Lackfi II și conflictul veneto-padovano-maghiar de la 1372–1373, în conformitate cu cronica lui Giovanni Giacomo Caroldo*, în Idem, *Studii venețiene*, I, Veneția, Bizanțul și spațiul românesc, Buc., 2008 (în continuare: Marin, Ștefan Lackfi), p. 307. – În 1956 se invoca „lipsa studiilor de specialitate, [...] lipsa de preocupare a cercetătorilor istorici față de instituțiile feudale transilvănene, dintre care multe au rămas nerezolvate definitiv până astăzi [...]” (*Documente privind istoria României, Introducere*, I, [Buc.], 1956, p. 65).

⁷ Engel, Nagy Lajos bárói, p. 399; Pál Engel, *Archontológia. Protopográfia* [Arhondologia. Prosopografia], în *A történelem segéd tudományai* [Științele auxiliare ale istoriei], red. Iván Bertényi, Bp., 1998 (A történettudomány kézikönyve I.), p. 29–39; Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457* [Arhondologia laică a Ungariei, 1301–1457], I–II, Bp., 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.; în continuare: Engel, *Arch.*), I, p. xxviii–xxx i.

⁸ András Kubinyi, *Jakó Zsigmond, a történettudós* [Istoricul Jakó Zsigmond], în Erdélyi Múzeum, 68, 2006, nr. 3–4, p. 5; Zsigmond Jakó, *Organizația cancelariei voievodale ardelenene la începutul secolului al XVI-lea*, în *Hrisovul. Buletinul Școlii de Arhivistică*, 6, 1946, p. 111–148 și în limba maghiară (*Az erdélyi vajda kancelláriájának*

despre unii voievozi ai Transilvaniei din timpul domniei regelui Sigismund de Luxemburg⁹. Metoda prosopografică, corelată cu cercetări de arhondologie și genealogie a devenit general utilizată în ultimele decenii mai ales în urma activității lui Pál Engel (1938–2001), care a alcătuit arhondologia laică a Ungariei medievale pentru perioada 1301–1357 (volumul al II-lea conține anexa prosopografică),¹⁰ și datorită tabelelor de descendență a acelor familii nobiliare maghiare care au dat actorii politici în evul mediu (familiile demnitarilor, a slujbașilor de diferite ranguri, posesori de cetate etc.)¹¹. În afară de elitele politice, tot mai ales datorită studiilor realizate de către Engel cunoaștem azi întregul sistem al exercitării puterii în Ungaria pe timpul domniei regilor din casa de Anjou¹².

În paginile care urmează ne vom ocupa doar de voievozii Transilvaniei și locțiitorii lor, în perioada 1344–1359, fiind pe prim plan personajele care au ocupat aceste demnități. Nu ne vom ocupa de instituții și alte realități legate de demnitatea voievodală¹³ (prerogative, jurisdicție, activitatea judecătorească,

szervezete a XVI. század elején, Kolozsvár, 1947, Erdélyi Tudományos Füzetek, 202.).

⁹ Zsigmond Jakó, *Három erdélyi vajda Zsigmond király korában* [Trei voievozi ai Transilvaniei în vremea regelui Sigismund], în Idem, *Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez* [Societate, biserică, civilizație. Studii de istoria Transilvaniei], Bp., 1997 (METEM könyvek 18.), p. 57–74.

¹⁰ Engel, *Arch.* Arhondologii voievodale au mai fost publicate de către Francisc Pal și Fügedi Erik, însă pe o bază documentară mult mai mică, decât cea ce este astăzi accesibil, vezi Erik Fügedi, *A XV. századi magyar arisztokrácia mobilitása* [Mobilitatea aristocrației maghiare din secolul al XV-lea], Bp., 1970 (Történeti statisztikai kötetek), p. 108–109; Pall Francisc, *Voievozii și vicevoievozii Transilvaniei*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, I, [Buc.], 1956, Anexa II, p. 497–505.

¹¹ Pál Engel, *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia* [Bază de date privind evul mediu maghiar. Arhondologia laică a Ungariei, 1301–1457. Genealogii medievale maghiare], [Bp.], 2001 [CD-ROM], (în continuare: Engel, *Gen.*).

¹² Pál Engel, *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok* [Honor, cetate, comitat. Studii alese], red. Enikő Csukovits, Bp., 2003 (Milleniumi magyar történelem. Historikusok).

¹³ Demnitatea dată de rege unui aristocrat (*baro*, demnitar aflat în funcție), numită *honor*, era de fapt o danie regală, la fel ca și teritoriul concedat concomitent (împreună cu veniturile sale), dar nu era o donație cu drept perpetuu, ci doar pe durata voinței regelui, până la revocarea demnitarului din funcție. O componentă importantă a acestui sistem era nu doar teritoriul cedat de către rege unui demnitar, dar și cetatea sau cetățile aflate pe acel teritoriu, elemente care constituiau centre de putere în exercitarea funcției, fapt pentru care acestea au avut o importanță mai mult politică. La revocarea din funcție, stăpânirea baronului asupra acestor teritorii și asupra cetăților lua sfârșit, urmând ca ele să-i revină succesorului său în funcție. Acest sistem politic cuprindea, prin urmare, atât funcția, cât și teritoriile și cetățile ce țineau de ea. Instituția – denumită în latina utilizată în regatul medieval maghiar *honor* (Pál Engel, *Honor, castrum, comitatus. Studies in the Government System of the Angevin*

cancelarie, cetățile regale aflate în administrare voievodului etc.), principalul scop al acestui studiu fiind ilustrarea posibilităților de cercetare prosopografică în studierea elitei politice din Transilvania evului mediu. Studiarea personajelor care au ocupat demnitatea voievodală, are desigur la rândul său menirea de a ne informa despre evoluția acestei demnități.

Familia Lackfi

Familia Lackfi face parte din neamul Hermán¹⁴. Conform celor relatate de Simon de Kéza (secolul al XIII-lea) acest neam a venit în Ungaria odată cu regina Gizela (†1060); provenea din Nürnberg, iar în timpul cronicarului nu aveau o renume prea mare, pentru că erau doar „destul de nobili” (*satis sunt*

Kingdom, în *Quaestiones Mediae Aevi Novae*, 1, 1996, p. 91–100 (Principles and Ideology of Government, Warszawa 1996). Amintirea acestui sistem îl găsim și într-un document voievodal din perioada tratată de noi, care vorbește despre posesiuni al unei cetăți regale *sub nostro woyuodatu habitas* (Zsigmond Jakó, *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvaniae illustrantia. Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*, I–III (1023–1359), Bp., 1997–2008 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II: Forráskiadványok 26, 40, 47.; în continuare: *CDTrans*), III, nr. 427, 1347. X. 30. Arhiva Națională Maghiară, Bp. (Magyar Országos Levéltár, în continuare: Arh. Naț. Magh.), Colecția „Antemohácsiana”, Diplomatikai Levéltár (Arhiva Diplomatică; în continuare: DL), nr. 29697. Cf. Pál Engel, *A honor. (A magyarországi feudális birtokformák kérdéséhez)*. [Honor. (Cu privire la formele de stăpânire feudală în Ungaria)], în *Történelmi Szemle*, 24, 1981, nr. 1, p. 1–19 (în continuare: Engel, *A honor*), p. 7.

¹⁴ *CDTrans*, II, nr. 1046 (1339. IX. 15), Arh. Naț. Magh. Colecția „Antemohácsiana”, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (Fototeca diplomatică; în continuare: DF), nr. 277288. – Pentru familia Lackfi am urmărit următoarele lucrări: Engel, *Gen.* (s. v. Hermán nem, Lackfi); Pál Engel, *Zsigmond bárói: Rövid életrajzok* [Baronii regelui Sigismund: Scurte biografii], în László Beke, Ernő Marosi, Tünde Wehli (red.), *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437* [Arta în timpul regelui Sigismund 1387–1437], I, *Tanulmányok* [Studii], Bp., 1987, (capitolul intitulat *A Lackfiak* [Familia Lackfi], p. 427–430 (în continuare: Engel, *Lackfiak*); János Karácsonyi, *A Laczkfiak története. A Laczkfyak története a năpolyi hadjárat alatt* [Istoria familiei Lackfi. Istoria familiei Lackfi în timpul campaniei din Neapole], în *Történelmi és Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat Közlöny*, 3, 1887, p. 5–12, 134–148 (în continuare: Karácsonyi, *Laczkfiak*), passim; János Karácsonyi, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* [Neamurile maghiare până la mijlocul secolului al XIV-lea], Bp., 1995² (în continuare: Karácsonyi, *Nemzetségek*), p. 623–634; Engel, *Arch.*, II, p. 139–140. A se mai vedea: Miklós Lázár, *A két Laczk család eredete* [Originea celor doi familii Laczk], în *Turul*, 2, 1884, p. 110–117; János Karácsonyi, *A kerekegyházi Laczkfyak családfája* [Arborele genealogic al familiei Laczkfy de Kerekegyház], în *Turul*, 4, 1886, p. 166–173. Aprecierea, potrivit căreia familia Lackfi ar fi „de origine voievodală română din Maramureș” (Pascu, *Voievodatul*, IV, p. 429) nu este verificată de surse istorice.

nobiles). Potrivit cronicii pictate de la Viena se pare că în plus erau mai degrabă săraci¹⁵. După venirea în Ungaria, rolul de așezare eponimă era localitatea Hermán, azi dispărută, lângă Szombathely, în comitatul Baranya (Ungaria)¹⁶. Neamul s-a separat în trei ramuri probabil încă din secolul al XII-lea,¹⁷ dar ramura – de departe – cea mai importantă era familia Lackfi, care a devenit cea mai influentă și mai bogată dintre familiile veacului al XIV-lea. Numele lor de familie, Lackfi ('fii lui Lack') face referire la strămoșul cu acest nume, însă nu a fost folosit în epocă¹⁸. Membrii familiei, fiind atunci personaje bine cunoscute, foloseau în propriile documente doar numele de botez, în altele, în care sunt menționați cu ocazia proceselor, se specifică și numele tatălui. Localitatea de baștină, centrul familiei, a fost Kerekegyház (*Kerekeghaz*), o localitate dispărută încă în evul mediu, din comitatul Arad, care se afla lângă Felnac (azi jud. Arad)¹⁹. Odată cu desprinderea unor ramuri din familia Lackfi, identificarea se face de regulă după posesiunea cea mai importantă.

Strămoșul familiei, *Lack* (sau *Ladislau*, †1357; fiul lui Dionisie),²⁰ avea la început posesiuni mai ales în comitatul Arad²¹. A fost probabil rudă a lui Lampert din neamul Hermán, judele curții regale, mort în 1324²². A ocupat

¹⁵ Karácsonyi, *Nemzetség*, p. 617–618, sursele citate: *Hermanni siquidem generatio ex Nurimberc oritur, satis sunt nobiles, cum regina Kisla intraverunt; Hermanni etiam generatio cum regina Keisla introivit. Liberi homines sunt de Nurumburg hereditatibus pauperes*; a se vedea *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, ed. Emericus Szentpétery, I–II, Budapestini, 1937–1938, I–II (în continuare: SRH), I, p. 190, 300).

¹⁶ Karácsonyi, *Nemzetség*, p. 618; György Györffy, *Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae. Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, I³–IV, Bp., 1987–1998 (în continuare: Györffy, *Geographia historica*), I, p. 316.

¹⁷ Karácsonyi, *Nemzetség*, p. 618.

¹⁸ Engel, *Lackfiak*, p. 427. Excepții sunt câteva suplici adresate papei, în care apare numele Lack în forma coruptă de *Lath*, vezi de ex. Sabin Belu, Ioan Dani, Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Konrad G. Gündisch, Adrian Rusu, Susana Andea, Lidia Gross, Adinel Dincă, *Documenta Romaniae Historica, seria C, Transilvania*, vol. X–XV (1351–1380), Buc., 1977–2006 (în continuare: DRH C), XI, p. 230 (1358. II. 20).

¹⁹ Györffy, *Geographia historica*, I, p. 179; Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* [Geografia istorică a Ungariei în epoca Huniazilor], I–III, V, Bp., 1890–1913. (Hunyadiak kora Magyarországon. Gr. Teleki József művének folytatása gyanánt, VI–VIII, IXc; în continuare: Csánki), I, p. 773; Karácsonyi, *Lackfiak*, p. 6–7; Kerekegyház apare ca toponim și lângă numele lui Ladislau, comitele secuilor (DRH C, XI, p. 104–105, 1357. IV. 6, DL 4659).

²⁰ Engel, *Gen.*, s. v. Hermán nem. 1. tábla. Pestesi ág.

²¹ Karácsonyi, *Nemzetség*, p. 625.

²² Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895–1526*, traducere din limba maghiară de Aurora Moga, ed. îngrijită de A. A. Rusu și I. Drăgan, Cluj-Napoca, 2006 (în continuare: Engel, *Istoria Ungariei*), p. 210; Erik Fügedi, *Ispánok*,

funcția de comite al secuilor (1328–1343), comite al Bistriței (1334–1339), al Mediașului (între 1339–1340) iar apoi al comitatului Cenad (1339)²³. A murit în jurul anului 1360²⁴. Dintre cei șapte fii ai lui Lack (Ștefan, Emeric, Mihai, Lack, Dionisie, Andrei, Nicolae și Paul), doi au ocupat funcția de voievod al Transilvaniei, și anume Ștefan (între 1344–1350), respectiv Andrei (între 1356–1359). Alți frați au avut, de asemenea, responsabilități publice, un exemplu în acest sens fiind Dionisie care a intrat în ordinul franciscan, a devenit arhiepiscop de Kalocsa și a fost dascălul regelui Ludovic²⁵. De fapt cariera familiei a cunoscut un salt spectaculos după accederea lui Ludovic la tron. Din generație în generație membrii familiei au transmis influența pe care au avut-o la curtea regală și au format într-adevăr o adevărată „dinastie” de mari demnitari (baroni), fapt care s-a putut realiza destul de ușor. Lack, odată ajuns la curtea regală, a reușit să-și instaleze și fii în funcții importante, deoarece aceștia din urmă au crescut în preajma celor care erau la cârmuirea țării beneficiind în plus de tot sprijinul tatălui lor²⁶.

Patru dintre nepoții lui Lack, fiii voievodului Ștefan au fost și ei voievozi – Dionisie (1359–1367), Nicolae cel tânăr (între 1367–1368), Emeric (voievod între 1369–1372, ajuns apoi palatin), respectiv Ștefan cel tânăr (între 1372–1376 și 1385–1386)²⁷ – monopolizând deci funcția pentru câteva decenii. Fenomenul se explică prin loialitatea familiei față de dinastia Anjou și prin faptul că Ludovic i-a folosit cu predilecție pentru ocuparea funcțiilor-cheie din regat²⁸. Cazul nu este singular: între 1326 și 1395 funcția de mare comis a fost

---

bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése [Comiți, demnitari, baroni locali. Evoluția aristocrației maghiare medievale], Bp., 1986 (Nemzet és emlékezet), p. 236.

²³ Comite al secuilor (1328. IX. 21 – 1343. V. 2), comite al Bistriței (1334. I. 13 – 1339. IX. 15), al Mediașului (1339. IX. 15 – 1340. VI. 17), vezi: Engel, *Arch.*, I, p. 111, 122, 155, 192; Karácsonyi, *Nemzetsége*, p. 625.

²⁴ Karácsonyi, *Nemzetsége*, p. 625.

²⁵ Engel, *Istoria Ungariei*, p. 210; Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII–XIV*, Buc., 1981. (Biblioteca istorică LVII; în continuare: Holban, *Cronica relațiilor*), p. 121.

²⁶ Engel, *Nagy Lajos bárói*, p. 407.

²⁷ Engel, *Arch.*, I, p. 12–13; Karácsonyi, *Nemzetsége*, p. 626.

²⁸ Nu se adeverește presupunerea potrivit căreia ocuparea funcției de voievod al Transilvaniei de către cei șase membrii ai familiei Lackfi ar fi un indiciu al slăbirii puterii regale și al *tendinței permanente, de multe ori realizată, parțial sau aproape integral, de autonomie a voievodatului Transilvaniei în raport de regatul Ungariei* (Pascu, *Voievodatul*, I², p. 252). În lucrarea amintită, membrii familiei Lackfi – cu cei 26 de ani în care au ocupat funcția amintită – sunt prezentați la nivelul generalităților în mai puțin de o pagină; esența acesteia este exprimată în enunțul următor: *Era foarte puternică această familie, dacă Ludovic de Anjou care nu era de loc un rege slab, a*

îndeplinită de către diferiți membri ai familiei Lackfi²⁹. Faptul că unii membrii ai aceleiași familii au ocupat decenii de-a rândul funcții importante nu a condus totuși la limitarea puterii regale. Desele schimbări nu au permis transformarea în sens ereditar a funcțiilor și nici perpetuarea puterii în mâinile vreunui demnitar.

Toți membrii familiei au fost militari de profesie, iar influența lor a fost neștirbită atât timp cât Ludovic a dus o politică externă ofensivă³⁰. Ștefan Lackfi a condus mai multe campanii militare: în 1328 împotriva Austriei și – probabil pe la sfârșitul anilor 1320 – împotriva Serbiei. A participat de asemenea în campania militară împotriva Lituaniei și Veneției (1345)³¹. A fost guvernatorul lui Ludovic în regatul de Neapole și conducătorul oastei maghiare de acolo, în timpul celor două campanii din Italia (1348–1349, 1350)³². Dintre frații săi, Andrei a condus în 1342–1343 o campanie pentru oprirea expansiunii regelui sârb Ștefan Dușan (1331–1346) spre bănia din Mačva, controlată de către regatul maghiar³³. În timp ce îndeplinea funcția de comite al secuilor, Andrei a fost și în fruntea ofensivei îndreptată împotriva tătarilor, care exercitau un control asupra teritoriilor aflate la răsărit de Carpați (1345)³⁴. Paul a condus în

---

fost nevoit să accepte constituirea unei adevărate dinastii voievodale în Transilvania paralel cu dinastia angevină din Ungaria” (Ibidem, I², p. 252).

²⁹ Engel, *Lackfiak*, p. 427; Engel, *Arch.*, I, p. 40–41.

³⁰ Pentru exemplele ce urmează a se vedea: Engel, *Istoria Ungariei*, p. 210; Gyula Kristó, *Az Anjou-kor háborúi* [Războaiele din timpul domniei dinastiei Angevine], Bp., 1988 (în continuare: Kristó, *Anjou*), passim.

³¹ Mór Wertner, *Az 1328. évi magyar-osztrák hadjárat* [Campania militară maghiaro-austriacă din anul 1328], în *Hadtörténeti Közlemények*, 14, 1913, nr. 1, p. 44–64, nr. 3, p. 234–246; p. 54; Imre Nagy (ed.), *Sopron vármegye története. Oklevéltár* [Istoria comitatului Sopron. Diplomatarium], I, Sopron, 1889, p. 196–201 = *CDTrans*, I, nr. 400 (1347. VI. 30, actul din 1347 al lui Ludovic I, care enumeră meritele voievodului în diferitele campanii militare); Kristó, *Anjou*, p. 73–74, 79. Pentru datarea campaniei militare împotriva Lituaniei vezi cronică lui Ioan de Târnave (operă care s-a păstrat în cronică lui Turóci): Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, I, *Textus*, ed. Elisabeth Galántai et Julius Kristó, Bp., 1985; Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, II, *Commentarii*, 1–2, compusuit Elemér Mályusz, adiuvante Julio Kristó, Bp., 1988. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Seriaes nova. VII; în continuare: *Turóci*), I, p. 165; Jakab Bleyer, *Magyar vonatkozások Suchenwirt Péter költeményeiben* [Date referitoare la maghiari în poemele lui Peter Suchenwirt], în *Századok*, 33, 1899, p. 901; Ferencz Baumgarten, *Forrástanulmányok Nagy Lajos és Velence viszonya történetéhez* [Studii referitoare la relația dintre Ludovic cel Mare și Veneția], în *Századok*, 36, 1902, nr. 1, p. 13.

³² Kristó, *Anjou*, p. 116–117; *CDTrans*, III, nr. 577 (1350. X. 30).

³³ Kristó, *Anjou*, p. 91; *CDTrans*, III, nr. 533 (1349. X. 16), cf. Engel, *Arch.*, I, p. 192.

³⁴ Kristó, *Anjou*, p. 97; Victor Spinei, *Moldova în secolele XI–XIV*, Chișinău, 1994² (în continuare: Spinei, *Moldova*), p. 310 și urm.; *Historiae Hungaricae fontes domestici*. Pars prima. Scriptores. Volumen III. Chronicon Dubnicense. Recensuit et praefatus

1355 trupele trimise de rege pentru ajutorarea Habsburgilor în lupta purtată de aceștia împotriva Confederației cantoanelor elvețiene³⁵. Dionisie Lackfi s-a remarcat prin ocuparea Vidinului (1365)³⁶ și a devenit primul căpitan al orașului; fratele său, Nicolae, a condus invazia Țării Românești (1368)³⁷. Trupele trimise în 1373 pentru ajutorarea Padovei au fost conduse de un văr al lui Emeric, Ștefan Lackfi, fiul lui Dionisie³⁸. Războiul a fost prin urmare o îndeletnicire de căpătâi pentru membrii familiei Lackfi, care au jucat în acest fel un rol important în modelarea politicii externe ungare, caracterizată de cele mai multe ori de conduite și soluții agresive³⁹. Pe parcursul carierei lor, în primul rând din donații de la rege, au strâns atâtea posesiuni încât la moartea lui

---

est M. Florianus, Lipsiae, 1884 (în continuare: *Anonymus Minorita*), p. 151–152. Traducerea maghiară a textului citat: *Iohannes de Kikullew et Anonymus Minorita. Chronica de gestis Ludovici I. regis Hungarorum. Küküllei János és a Névtelen Minorita krónikája*, traducere de László Geréb, Bp., 1960 (Monumenta Hungarica IV; în continuare: *Chronica*), p. 91–93; *Turóci*, I, p. 166 (cap. *De exercitu contra Tartaros*); Cf. Sándor Domanovszky, *A dubniczi krónika: harmadik és befejező közlemény* [Chronicon Dubnicense (a treia și ultima comunicare)], în *Századok*, 33, 1899, nr. 4, p. 411–451 (în continuare: Domanovszky, *A dubniczi krónika*), p. 419–420; Antal Pór, *A történeti jelenetek korhű rekonstruálásáról* [Reconstituirea veridică a scenelor istorice], capitolul *A tatárok felett vett győzelem* [Victoria asupra tătarilor], în *Századok*, 27, 1893, nr. 8, p. 684–685; Karácsonyi, *Laczkfiak*, p. 11. În campania militară din Moldova din 1345 au participat secui (*CDTrans*, III, nr. 314, 1346. I. 5, DL 29675) și nobili ardeleni; a fost prezent și Dominic Macska, familiar, apoi viitorul vicevoievod al lui Andrei Lackfi (între 1356–1359), cf. Antal Pór, *Macska Domokos, királyi kardhordó, erdélyi alvajda, 1357* [Dominic Macska, spătar regal, vicevoievodul Transilvaniei, 1357], în *Turul*, 27, 1909, nr. 3, p. 130–132 (în continuare: Pór, *Macska Domokos*), p. 130–131; *CDTrans*, III, nr. 533 (1349. X, 16, DF 2747); nr. 906 (1357. IV. 29, DF 208867). Alte câteva documente, care amintesc atacul tătarilor de la granițele regatului, se referă probabil la același eveniment: potrivit unui document regal din 1348 în luptele de la frontieră cu tătarii a murit și un nobil din comit. Cluj, David Zsuki (sau Suky; vezi *CDTrans*, III, nr. 489, 1348. XI. 13, DL 27426); un document al reginei Elisabeta din 1348 amintește participarea la lupte a unui nobil din comit. Alba, Nicolae din Lopadea (*CDTrans*, III, nr. 422, 1347. X. 16, DL 29680), iar două documente papale vorbesc la modul general despre lupta regalității împotriva tătarilor (*CDTrans*, III, nr. 857, 942).

³⁵ Kristó, *Anjou*, p. 136–137; *Turóci*, I, p. 179; *Anonymus Minorita*, p. 166–167 (trad: *Chronica*, p. 109). Cf. Domanovszky, *A dubniczi krónika*, p. 432.

³⁶ Kristó, *Anjou*, p. 152–154; *DRH C*, XII, p. 430–432 (1365. VI. 29, DL 5403).

³⁷ Kristó, *Anjou*, p. 157–160; *Turóci*, I, p. 181, II/2, p. 171–173.

³⁸ Kristó, *Anjou*, p. 164–165; *DRH C*, XIV, p. 321–322 (1373. I. 9, DL 41887); Marin, *Ștefan Lackfi*, p. 307–308.

³⁹ Engel, *Istoria Ungariei*, p. 210.

Ludovic ei dețineau cea mai mare avere privată din Ungaria (multe dintre ele se aflau în comitatele Cenad,⁴⁰ Arad,⁴¹ dar și în Transilvania)⁴².

Voievozii dați de familie, pe perioada în care dețineau funcția, rezidau de regulă la curtea regală sau participau la desele campanii militare ale regelui⁴³. Prezența lor în Transilvania era de obicei legată de sosirea regelui în provincie, de pregătirea vreunei invazii militare de pe teritoriul Transilvaniei sau de întrunirea obișnuitelor congregații de la Turda (adunări judecătorești, ținute întotdeauna de către voievod cu nobilimea celor șapte comitate, sau – pe baza unei porunci regale – cu sașii, respectiv secuii)⁴⁴. Sarcinile mai puțin importante sau mai mărunte erau lăsate pe seama locțiitorului, cea a vicevoievodului și a altor familiari, numiți în funcție de către voievod. În lipsa celui din urmă, activitatea judecătorească specifică demnității era asigurată de către vicevoievod la scaunul de judecată octaval (numit astfel pentru că se ținea la octave, adică începând cu a opta zi a unor sărbători religioase mai importante); locul de desfășurare era de obicei la Sântimbru (comit. Alba)⁴⁵.

Ștefan Lackfi (1344–1350)

Ștefan (fiul lui Lack) a ocupat consecutiv funcțiile de mare comis (1326–1343), comite de Nyitra (1330–1340), comite de Vas și de Sopron (1340–1344), mare vistier (1342, 1343–1344), voievod al Transilvaniei (1344–1350), ban al Slavoniei (1351–1353), Dalmației și al Croației (1350–1353) și din nou mare

⁴⁰ *DRH C*, XI, p. 20–21 (1356. V. 12, DL 4643).

⁴¹ *DRH C*, XI, p. 235–236 (1358. II. 24); *DRH C*, XI, p. 397–398 (1359. VI. 28, DL 29673).

⁴² De ex. în 1343 Lack, comitele secuilor cumpără o posesiune în comit. Alba, Leorinți (*CDTrans*, III, nr. 124, DL 91332., 1343. IV. 3). Referitor la domeniul a se mai vedea Engel, *Lackfiak*, p. 430, notele 14–15; Pál Engel, *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)* [Relația dintre puterea regală și aristocrație în timpul domniei regelui Sigismund (1387–1437)], Bp., 1977. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83.; în continuare: Engel, *Királyi hatalom*), p. 219, nota nr. 2; Antonius Fekete Nagy, Ladislaus Makkai, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 post Christum*, Budapestini, 1941. (Études sur l'Europe Centre-Orientale. Ostmitteleuropäische Bibliothek 29.; în continuare: *DocVal*), p. 324–326 (1386. VII. 15, DF 244614).

⁴³ Pál Engel, *Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről* [Honor, cetate, comitat. Studii despre sistemul de guvernământ al regalității angevine], în *Századok*, 116, 1982, nr. 5, p. 880–922 (în continuare: Engel, *Honor, vár*), p. 893; Janits, *Vajdák*, p. 32–33.

⁴⁴ Despre congregațiile voievodale a se vedea: Janits, *Vajdák*, p. 38–57; Bichicean, *Congregațiile*, passim.

⁴⁵ Janits, *Vajdák*, p. 32–35. Locația era amintită în 1348 ca *locus tribunalis* (*CDTrans*, III, nr. 471, DL 107453).

vistier în 1353⁴⁶. A primit de la regele Ludovic I mai multe cetăți: Döbrököz,⁴⁷ cândva înainte de 1346, Simontornya⁴⁸ în 1343 (ambele în comit. Tolna, în Ungaria), iar în 1350 Sztrigó și Csáktornya (comit. Zala, azi Štrigova și Čakovec, în Croația)⁴⁹. A participat în campaniile militare ale regelui Carol I (1301–1342) purtate împotriva Austriei, Serbiei, Munteniei, Cehiei și Lituaniei.⁵⁰ Dintre membrii familiei Lackfi, el a fost primul care a ocupat funcția de voievod al Transilvaniei⁵¹. Deoarece a reușit să ajungă în demnități importante, a avut și posibilitatea să transfere fiilor săi – în afară de avere – influența și puterea pe care a deținut-o în consiliul regal.

În 1344 regele pornea cu trupele sale în Transilvania și în lunile iunie–iulie ajungea în voievodat. La data de 15 iunie îl găsim în tabăra de lângă Brașov,⁵² la 26 iunie la Târgu Mureș,⁵³ la 4 iulie lângă Biertan (scaunul Mediaș),⁵⁴ între 15–17 iulie în tabăra de la Biertan,⁵⁵ unde a și ținut o congregație,⁵⁶ la 27 iulie la Vințul de Jos (comit. Alba),⁵⁷ apoi la Alba Iulia.⁵⁸

⁴⁶ Engel, *Arch.*, I, p. 12, 17, 23, 37, 40, 159, 179, 200, 226, II, p. 139; Karácsonyi, *Laczkiak*, p. 8–9.

⁴⁷ Engel, *Arch.*, I, p. 305; Erik Fügedi, *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon* [Cetate și societate în Ungaria secolelor 13–14], Bp., 1977. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 82.; în continuare: Fügedi, *Vár és társadalom*), p. 127; Engel, *Királyi hatalom*, p. 104; Csánki, III, p. 403.

⁴⁸ *CDTrans*, III, nr. 119 (1343. I. 13, DL 3553), ca recompensă pentru comanda campaniei (în 1328) împotriva Austriei, cf. *CDTrans*, III, nr. 400 (1347. VI. 30, DL 3553) și Kristó, *Anjou*, p. 73–74. Referitor la cetate a se vedea: Engel, *Arch.*, I, p. 410; Fügedi, *Vár és társadalom*, p. 188; Engel, *Királyi hatalom*, p. 149; Csánki, III, p. 405; Norbert C. Tóth, *Oklevelek Simontornya középkori történetéhez (1264–1543)* [Documente privind istoria medievală a /cetății/ Simontornya], în *Levéltári Közlemények*, 71, 2000, nr. 1–2, p. 93–127.

⁴⁹ *CDTrans*, III, nr. 577 (1350. X. 30, DL 4151); Engel, *Arch.*, I, p. 291, 437. Engel, *Királyi hatalom*, p. 101, 159; Csánki, III, p. 16.

⁵⁰ *CDTrans*, III, nr. 400 (1347. VI. 30, DL 3553).

⁵¹ Engel, *Arch.*, I, p. 12; *CDTrans*, III, nr. 214 (1344. VIII. 8, DL 30642) și nr. 577 (1350. X. 30, DL 4151).

⁵² *CDTrans*, III, nr. 206 (1344. VI. 15).

⁵³ Arh. Naț. Magh., DL 91350 (1344. VI. 26). În privința itinerariului am urmat Pál Engel, *Királyitineráriumok (1324–1382, 1387–1437)* [Itinerariile regilor (1324–1382, 1387–1437)], manuscris dactilografiat, Bp., MTA Történettudományi Intézet (în continuare: Engel, *Királyitineráriumok*), p. 14. Cf. Kristó, *Anjou*, p. 93; *Turóci*, I, p. 161–162.

⁵⁴ *CDTrans*, III, nr. 209 (1344. VII. 4, DL 70550).

⁵⁵ *CDTrans*, III, nr. 210 (1344. VII. 15, DL 29667) și nr. 211 (1344. VII. 17, DL 74804).

⁵⁶ *CDTrans*, III, nr. 212 = *DRH C*, XIII, p. 60 (1344. VII. 20, DF 244527).

⁵⁷ Arh. Naț. Magh., DL 71276 (1344. VII. 27).

Potrivit cronicarului Ioan de Târnave (†1393) la Brașov s-a întâlnit cu Nicolae Alexandru (1352–1364), asociat la domnie în Țara Românească, care i-a devenit vasal,⁵⁹ dar s-a ocupat și de problema jurisdicției episcopului Transilvaniei și a plății dijmei,⁶⁰ respectiv de rebeliunea sașilor, informație neconfirmată însă de documente. Cronica lui Ioan de Târnave, care povestește destul de laconic cele întâmplate, adaugă faptul că regele a venit cu baronii săi, și – fiind vorba de Transilvania – este sigur că între ei se afla și voievodul Ștefan Lackfi⁶¹. Cel din urmă, la data de 8 august 1344, emitea primul său document de la Sântimbru, pe care a fost nevoit să-l întărească cu sigiliul său folosit anterior, din vremea în care era mare vistier al regelui, deoarece sigiliul voievodal încă nu era sculptat⁶². În toamna anului 1344 a ținut pentru nobilimea ardeleană, respectiv pentru sași și secui prima sa congregație, la Turda⁶³. Congregații a mai ținut și în anii care au urmat (în toamna anului 1345, primăvara și vara anului 1347, apoi în mai 1348)⁶⁴. În afara acestor ocazii a stat puțin în Transilvania (emite documente la Deva, care a fost o cetate regală)⁶⁵ fiind prezent mai mult la curtea regală din Visegrád⁶⁶ sau de la Buda⁶⁷.

În toamna anului 1348, voievodul Ștefan – în fruntea a circa 300 de cavaleri – a fost trimis de către Ludovic în Italia, în sprijinul trupelor maghiare, alungate din Neapole⁶⁸. Aici el a ocupat mai multe orașe, printre care Capua și

⁵⁸ *CDTrans*, III, nr. 213 (1344. VII. 27, DF 277426 și 277552).

⁵⁹ *Turóci*, I, p. 162 (Cap. *De obedientia Alexandri wayuode Transalpini*), II/2, p. 95–97. Holban (*Cronica relațiilor*, p. 139–146) a negat această supunere.

⁶⁰ *Turóci*, I, p. 161–162 (cap. De prima exercituali expeditione Lodowici regis contra Saxones sequitur); *CDTrans*, III, nr. 213 (1344. VII. 27, DF 277426 și 277552).

⁶¹ Antal Pör, *Bazarábfia Sándor havaselvi (havasalföldi) vajda meghódolása* [Supunerea voievodului muntean Alexandru, fiul lui Basarab], în *Századok*, 27, 1893, nr. 8, p. 683–684; József Pataki, *Anjou királyaink és a két román vajdaság* [Regii angevini și cele două voievodate românești], Kolozsvár, 1944, p. 51–53.

⁶² *CDTrans*, III, nr. 214 (1344. VIII. 8, DL 30642).

⁶³ *CDTrans*, III, nr. 227 (1344. X. 22, DF 238228) și nr. 228 (1344. X. 24, DF 277300).

⁶⁴ *CDTrans*, III, nr. 292 (1345. X. 10, DF 252895), nr. 295 (1345. X. 13, DL 30110), nr. 374 (1347. III. 21, DL 36403), nr. 378 (1347. III. 25, DF 252892), nr. 398 (1347. VI. 20, DL 3912), nr. 459 (1348. V. 12, DL 73657), nr. 465 (1348. V. 14, DL 41077).

⁶⁵ La 6. IV. 1347, 11. VI. 1347 și 13. IV. 1348 (*CDTrans*, III, nr. 380, DL 29677; nr. 395, DL 3912; nr. 450, DL 28728); Engel, *Arch.*, I, p. 299.

⁶⁶ *CDTrans*, III, nr. 258 (1345. V. 12, DL 29137) și nr. 272 (1345. VIII. 9, DF 253437); între 3–31 mai 1345 regele era la Visegrád, cf. Engel, *Királyitineráriumok*, p. 15.

⁶⁷ *CDTrans*, III, nr. 420 (1347. X. 6, DL 3924), nr. 426 (1347. X. 21, DL 3946), nr. 427 (1347. X. 30, DL 29697), nr. 1128 (1347. XI. 1, DL 64030), nr. 475 (1348. VII. 4, DL 96297), nr. 480 (1348. IX. 8); între 6. X. și 1. XI. 1347 și regele era la Buda, cf. Engel, *Királyitineráriumok*, p. 17.

⁶⁸ Deja la data de 6. X. 1347 Ștefan Lackfi zălogea posesiunea Diviciori (comit. Dăbâca) vicevoievodului său, Petru de Iara, pentru a acoperi nevoia de bani ivită

Aversa, iar la data de 6 iunie 1349 a învins trupele napolitane conduse de către Ludovic de Tarento. Nu a putut însă fructifica rezultatele militare și pe plan politic, deoarece mercenarii săi s-au revoltat în urma întârzierii plății soldei și au cedat italienilor teritoriile ocupate. Toamna, Ștefan a fost nevoit să părăsească regiunea Apulia și să se întoarcă în Ungaria pe mare⁶⁹. Chiar după acest eșec, regele nu a abandonat planurile sale din Italia. La 18 aprilie 1350 din portul Zengg (azi Senj, Croația) a pornit din nou spre Apulia, trupele fiind transportate de galere. Regele a fost însoțit de mai mulți membrii ai familiei Lackfi, frații Andrei, Nicolae, Paul, Mihai și voievodul Ștefan, ultimul fiind numit în fruntea oastei⁷⁰. Voievodul emitea un document la Manfredonia, prin care a donat o posesiune unui nobil din comitatul Hunedoara⁷¹. Cele mai importante bătălii au avut loc la Canosa di Puglia, Ricardo, Salerno și Scafati. Înainte de asediul orașului Aversa regele l-a înlăturat pe Ștefan Lackfi de la conducerea trupelor maghiare (probabil ca urmare a intrigilor adversarilor din consiliul regal) și în locul său l-a numit Nicolae Kont, viitorul voievod al Transilvaniei, pe atunci comite al comitatului Pozsony. Cu toate că regele a intrat în cetatea Aversa, rezultatele nu au fost durabile, deoarece papa Clement al VI-lea (1342–1352) a refuzat sprijinirea lui Ludovic, ba chiar a favorizat coaliția italiană antimaghiară. Epuizat, cu oștile decimate, regele s-a întors în țară, la 25 octombrie fiind deja în capitala Buda⁷². Voievodul, se pare că s-a

---

odată cu pregătirile plecării voievodului în „părțile Italiei” pentru „redobândirea drepturilor ... regești” (*CDTrans*, III, nr. 420, DL 3924); traducerea pasajului vezi: *Documente privind istoria României, C, Transilvania. Veacul XIV*. Vol. I–IV (1301–1350), Buc., 1951–1955 (în continuare: *DIR C, veacul XIV*), vol. IV, p. 405–406). Un alt document din 15. X. 1347 amintea plecarea iminentă a voievodului în Italia (*CDTrans*, III, nr. 421, DL 51453), cu toate că aceasta nu s-a produs, voievodul fiind încă în Transilvania la data de 13. IV. 1348 (*CDTrans*, III, nr. 450, DL 28728). Un document palatinal din 29. XI. 1348 îl amintește pe Ștefan ca fiind *ultra partes maritimas*, deci în Italia (*CDTrans*, III, nr. 491, DL 51502).

⁶⁹ Kristó, *Anjou*, p. 116–118; Turóci, I, p. 169–170 (Cap. De prelio et victoria Stephani wayuode, De captivitate ducis Vernerii, De pugna Stephani wayuode cum gente Lodowici mariti Iohanne circa Neapolim comissa); *CDTrans*, III, nr. 577 (1350. X. 30, DL 4151); *Anonymus Minorita*, p. 153–155 (trad. *Chronica*, p. 94–96); István Miskolczy, *Nagy Lajos nápolyi hadjárata. (Hadi események a két hadjárat között)* [Expediția militară al lui Ludovic cel Mare în Neapole (Evenimente militare între cele două campanii militare)], în *Hadtörténeti Közlemények*, 34, 1933, nr. 3–4, p. 123–146 (p. 133–146).

⁷⁰ Kristó, *Anjou*, p. 118–125.

⁷¹ *CDTrans*, III, nr. 564. (1350. V. 1).

⁷² Kristó, *Anjou*, p. 118–125; Turóci, I, p. 171–175; István Miskolczy, *Nagy Lajos második nápolyi hadjárata* [Cea de a doua campanie militară al lui Ludovic în Neapole], în *Hadtörténeti Közlemények*, 35, 1934, nr. 1–2, p. 41–57.

întors mai repede acasă: la 23 iulie 1350 emitea un document din Deva (dacă nu cumva documentul a fost emis în lipsa lui, doar în numele său)⁷³.

La cele două campanii au participat și nobili transilvăneni, probabil sub conducerea voievodului. În 1348 Ludovic a donat pentru trei frați, nobili din Iara (comit. Turda), cavaleri ai curții regale (*aule miles*), o posesiune în comitatul Turda – potrivit documentului regal – pentru meritele lor *in recuperatione regni nostri Sycilie*⁷⁴. Un alt nobil, Ioan zis Acél, din familia Wass de Țaga, a primit în 1353 de la Ludovic, un sat în comitatul Dăbâca pentru „credincioasele slujbe” îndeplinite la Neapole, unde Ioan a stat timp de patru ani⁷⁵. Egidiu, nobil din Sâncel (comit. Târnava), familiar al voievodului Ștefan Lackfi, a primit ca donație în 1350, tot de la suveran, o posesiune pentru slujbe efectuate „în regatul nostru al Siciliei vreme de patru ani întregi”⁷⁶. La acestea se adaugă cazul nobilului hunedoarean amintit mai sus.

Ultimul document al lui Ștefan Lackfi a fost emis din (cetatea) Deva, în iulie 1350⁷⁷. La sfârșitul anului a fost schimbat din funcția de voievod și numit în fruntea banatului Slavoniei. Nu a intrat în dizgrație deci, ba mai mult la 30 octombrie 1350, regele – la scurt timp după reîntoarcerea din Italia – l-a răsplătit cu o donație importantă (cetatea Sztrigó și Csáktornya, deja amintită)⁷⁸. A decedat în 1353;⁷⁹ după el, cu o scurtă întrerupere, demnitatea de voievod va fi deținută de alți cinci membrii ai familiei Lackfi. Primul din această „linie voievodală”, Andrei (fiul lui Lack), va reveni în fruntea Transilvaniei în 1356.

Cel mai important familiar al voievodului Ștefan (1344–1350) a fost Petru de Iara (Járai, Váradjai), fiul lui Mihai,⁸⁰ care a ocupat importanta funcție de vicevoievod – probabil pe tot timpul voievodatului lui Ștefan Lackfi, chiar

⁷³ *CDTrans*, III, nr. 570 (DL 41141).

⁷⁴ *CDTrans*, III, nr. 449 (1348. IV. 4, DL 30113).

⁷⁵ *CDTrans*, III, nr. 709 (1353. IV. 3, DL 29428); András W. Kovács, *The History of the Wass de Czege Family*, Hamburg, Edmund Siemers Stiftung, 2005, p. 61. Un alt exemplu: *CDTrans*, III, nr. 575 (1350. X. 16, DL 29684), danie făcută de către regele Ludovic I lui Egidiu, fiul lui Ioan de Sâncel, unde *relator* al cazului este voievodul Ștefan Lackfi, care este foarte probabil și cel care a intervenit lângă suveran pentru acordarea donației.

⁷⁶ *CDTrans*, III, nr. 575 (1350. X. 16, DL 29684), traducerea pasajului citat: *DIR C*, *veacul XIV*, vol. IV, p. 553.

⁷⁷ *CDTrans*, III, nr. 570 (1350. VII. 23, DL 41141).

⁷⁸ *CDTrans*, III, nr. 577 (1350. X. 30, DL 4151), cf. nr. 592–593.

⁷⁹ Este amintit ca decedat la 23. V. 1353 (*CDTrans*, III, nr. 714, DL 42892).

⁸⁰ 1346: *nobilis de Jara (DocVal*, p. 109), adică membru al familiei Járai. Pentru familia lui a se vedea: Miklós Lázár, *Járai Péter alvajda és maradékai* [Vivevoievodul Petru de Iara și urmașii săi], în *Turul*, 2, 1884, nr. 4, p. 152–156.

dacă date ne parvin doar pentru anii 1344–1349⁸¹. În 1346 apare în funcția de castelan al cetății Piatra Craivii (atunci a cotropit cu familiarii săi câteva sate din comitatul Alba, al capitlului din Alba Iulia),⁸² dar probabil a deținut această funcție pe întreaga durată a voievodatului lui Ștefan Lackfi. Cariera acestui vicevoievod este destul de bine cunoscută. Ștefan Lackfi, odată numit ban al Slavoniei, și-a luat fostul locțiitor voievodal și l-a numit în diferite funcții în Slavonia. Astfel, Petru a fost comite al comitatului Kőrös (1351–1353), castelan al cetății Nagykemlék din comitatul Kőrös (azi Veliki Kalnić, în Croația) în 1351, iar între 1352–1353 viceban al Slavoniei⁸³. A revenit în funcția de vicevoievod al Transilvaniei pentru perioada 1359–1368,⁸⁴ de data asta ca familiar al voievozilor Andrei (1356–1359), Dionisie (1359–1367) și Nicolae Lackfi cel Tânăr (1367–1368), având și funcția de castelan al Hațegului (1360).⁸⁵ A murit în campania lui Ludovic împotriva lui Vlaicu (1364–1377), domnitorul Țării Românești (la finele anului 1368?)⁸⁶. În ceea ce privește posesiunile sale, Oarda (*Waradia*, comit. Alba), aceasta i-a fost donată de către regele Ludovic în 1346 (cu excluderea rudelor lui Petru) ca răsplată pentru participarea la apărarea cetății Zadar (azi în Croația),⁸⁷ Diviciori (comit. Dăbâca) i-a fost zălogită ca răsplată a unor servicii aduse voievodului,⁸⁸ iar Legii (comit. Cluj) a intrat în posesia sa prin schimb cu o posesiune cumpărată⁸⁹. Moșia strămoșească a familiei era Iara (comit. Turda). De-a lungul activității sale de vicevoievod, pe lângă dese judecăți octavale, în luna iunie a anului 1347 a ținut la Bonțida (comit. Dăbâca) o congregație a nobilimii

⁸¹ *CDTrans*, III, nr. 233 (1344. XII. 13, DF 277303) □i nr. 551 (1349. XII. 21, DL 29147). – Datele din Engel, *Arch.*, I, p. 12 trebuie corectate deci în acest sens.

⁸² *CDTrans*, III, nr. 335 (1346. VI. 28, DL 30378). Este sugestiv pentru gradul la care a ajuns puterea voievodală afirmația capitlului, potrivit căreia „nu-și poate căuta deocamdată dreptatea” „*propter potentiam magnifici viri Stephani, woyuode Transsilvani et comitis de Zonuk et per consequens Petri vicewoyuode*”. Conflictul s-a iscat probabil din cauza împotrivirii capitlului cu ocazia introducerii lui Petru în posesiunea Oarda (comit. Alba), donată lui de către regele Ludovic (cf. *CDTrans*, III, nr. 342, 1346. VIII. 28, DF 277309).

⁸³ Engel, *Arch.*, I, p. 17, 253, 371.

⁸⁴ Engel, *Arch.*, I, p. 12, documentele citate: *CDTrans*, III, nr. 1080 (1359. VIII. 9, DL 28074); *DRH C*, XIII, p. 546–547 (1368. IX. 15, DL 28747).

⁸⁵ *DRH C*, XI, p. 506–510 (1360. VI. 1, DL 41429).

⁸⁶ *Turóci*, I, p. 181, II/2, p. 171–173.

⁸⁷ *CDTrans*, III, nr. 338 (1346. VII. 15, DL 30380). Transcrierea și confirmarea actului de către regele Ludovic I: *DRH C*, XI, p. 460–465 (1360. I. 10). Procesul lui Petru cu proprietarii mai vechi: *CDTrans*, III, nr. 786 (1355. V. 24, DL 30380).

⁸⁸ *CDTrans*, III, nr. 426 (1347. X. 21, DL 3946).

⁸⁹ *CDTrans*, III, nr. 1073 (1359. V. 19, DF 257867).

comitatelor Cluj, Dăbâca și Solnocul Interior⁹⁰. Similar celorlalți vicevoievozi din secolul al XIV-lea, a avut și funcția de comite al comitatului Alba (în cazul lui ne-au și rămas emisiuni documentare comitatense)⁹¹. Cariera sa exemplifică uzanțele fraților Lackfi, care mențineau în funcție pe familiari numiți anterior de către unul dintre ei. Jărai a fost vicevoievod sub trei voievozi; un alt familiar, protonotarul Benedict de Pășal (Pacali) a rămas în funcție sub doi voievozi (Dionisie și Nicole Lackfi), între 1360–1368⁹².

Principele Ștefan de Anjou și voievodul Toma Gönyűi (1350–1351)

Ștefan de Anjou (1332–1354, fiul regelui Carol I, fratele lui Ludovic I), apare în documentele papale ca *principe* al Transilvaniei încă din 1345⁹³. El însuși folosea acest titlu, odată cu începutul controlului efectiv asupra teritoriilor pe care le guverna, din a doua jumătate a anului 1349. La 17 octombrie al aceluiași an se autointitulează duce al Ungariei, stăpân al pământului Szepes și Sáros⁹⁴. Într-un document din 5 noiembrie 1349, privind niște posesiuni din comitatul Sáros, titlul de duce al Ungariei este înlocuit cu cel de duce al Transilvaniei (*dei gratia dux Transsilvanus ac dominus terre Scepsiensis et de*

⁹⁰ *CDTrans*, III, nr. 397 (1347. VI. 15, DF 252739). Pe când congregațiile nobiliare de la Turda erau ținute întotdeauna de către voievod, cele parțiale, ținute pentru nobilimea câtorva comitate învecinate, se pare că puteau fi ținute și de către vicevoievod. În Transilvania cunoaștem congregații parțiale după 1337 (András W. Kovács, *Megyeszékhelyek a középkori Erdélyben* [Centrele comitatelor în Transilvania medievală], în *Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára* [Omăgiu lui Ákos Egyed la împlinirea vârstei de 80 ani], red. Judit Pál, Gábor Sipos, Kolozsvár, 2010, p. 177, nota nr. 3; *CDTrans*, II, nr. 966, III, nr. 14 și nr. 397). Astfel de congregații parțiale organizate pentru nobilimea comitatensă aveau loc mai ales în prima jumătate al secolului al XIV-lea și funcționarea lor poate fi explicată probabil prin faptul că adunarea de la Turda se găsea încă într-o fază de formare. Comparativ cu ele, adunarea de la Turda era numită “mai cuprinzătoare” (*congregatio generalior*) în documentul din 10 decembrie 1337, emis în numele voievodului Toma Szécsényi (*CDTrans*, II, nr. 966, 1337. XII. 10, DF 252742; Janits, *Vajdák*, p. 47).

⁹¹ *CDTrans*, III, nr. 474 (1348. VII. 1, DL 30648). Scaunul de judecată comitatensă, la fel ca cel vicevoievodal, era la Sântimbru. Vezi și András W. Kovács, *Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba în Evul Mediu*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 15, 2011, nr. 1 (sub tipar).

⁹² Engel, *Arch.*, I, p. 12 și II, p. 181–182; *DRH C*, XI, p. 400–401 (1359. VII. 22).

⁹³ Vezi înșirarea acestor documente la Éva Halász, *Anjou István hercegsége (1332–1354)* [Principatul lui Ștefan de Anjou (1332–1354)], în *Fons*, 12, 2005, nr. 1, p. 29–69 (în continuare: Halász, *Anjou István*), p. 33, nota nr. 27.

⁹⁴ Štátny archív v Poprade Pobočka Prešov (Kisszeben), Slovacia, DF 258977 (*dux Hungarie ac dominus terre Scepusiensis et de Sarus*, DF 258977), citat de către Halász, *Anjou István*, p. 34, nota nr. 29.

Sarus)⁹⁵. A purtat deci acest titlu atunci când demnitatea de voievod era încă ocupată de către Ștefan Lackfi (numit în funcție de către regele Ludovic I). Numirea sa în fruntea Transilvaniei a fost de fapt reînvierea vechiului sistem al ducatelor regale, existent în perioada arpadiană. Teritoriile cedate acum lui Ștefan de Anjou au fost identice cu cele de odinioară. El a primit Transilvania și Slavonia (teritoriile aflate dincolo de Drava),⁹⁶ și pentru o perioadă chiar și demnitatea de comite al comitatelor Sáros și Szepes (1349–1353)⁹⁷. În Transilvania el avea de fapt rangul de voievod; în anii 1350–1351 listele de demnitari din privilegiile regale nici nu mai pomenesc această demnitate. (Nici funcția de ban al Slavoniei și al Croației nu mai apare în listele de demnitari între 1349–1350 și respectiv 1351–1354)⁹⁸.

În documentele sale apare intitulăția „din mila lui Dumnezeu duce al Transilvaniei”, iar teritoriul aflat în administrația sa era numit *regnum* (probabil cu sensul de ‘stăpânire’)⁹⁹. Acestor termeni însă probabil nu li s-a asociat un sens de independență sau suveranitate, deoarece nu avem știri despre conflictul lui Ștefan cu fratele său mai mare, regele, și nici cu privire la tendințe separatiste. Ele se explică prin apartenența principelui la dinastia regală și de faptul că el a fost mult timp moștenitorul tronului Ungariei,¹⁰⁰ Ludovic neavând pe atunci atunci copii. Ștefan s-a căsătorit în 1350 cu fiica împăratului romano-german Ludovic de Bavaria (1328–1347). Din căsătorie au rezultat doi copii, un băiat și o fată. După moartea prematură a principelui Ștefan (1354. VIII. 9)¹⁰¹ și

⁹⁵ *CDTrans*, III, nr. 545 (1349. XI. 5, DL 57326). Mai târziu apare ca duce al Transilvaniei (*dux Transsilvanus*): *CDTrans*, III, nr. 584 (1351. I. 26, DL 91422), nr. 593 (1351. III. 27, DL 4153).

⁹⁶ Gyula Kristó, *A feudális széttagolódás Magyarországon* [Fărâmițarea feudală în Ungaria], Bp., 1979 (în continuare: Kristó, *Széttagolódás*), p. 82; Engel, *Arch.*, I, p. 12, 17; Halász, *Anjou István*, p. 34, nota nr. 32. A purtat titlul de „principe al Slavoniei, Croației și cel al Dalmației” (*CDTrans*, III, nr. 577, 1350. X. 30, DL 4151).

⁹⁷ Engel, *Arch.*, I, p. 170, 196. Pentru variațiile titulaturii și a teritoriilor cedate a se vedea Halász, *Anjou István*, p. 34–36.

⁹⁸ Engel, *Arch.*, I, p. 12, nota nr. 39; I, p. 17, 23; Janits, *Vajdák*, p. 12; Halász, *Anjou István*, p. 37.

⁹⁹ *CDTrans*, III, nr. 620 (1351. X. 18, DF 286543). Suveranitatea principelui este infirmată și în cazul ducatului său din Slavonia, a cărui funcționare este ilustrată de surse mult mai numeroase, decât cea referitoare la ducatul Transilvaniei (Halász, *Anjou István*, p. 50–53).

¹⁰⁰ Formula *dei gratia* era întrebuițată mai rar și de unii demnitari și fețe bisericești, cf. Francisc Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI–XV)*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, [Buc.], 1956, p. 282 și p. 283, nota nr. 10.

¹⁰¹ *SRH*, I, p. 215.

a unicului său fiu (1360), până la nașterea primei fiice a lui Ludovic, fiica principelui a fost privită drept moștenitoare a tronului Ungariei¹⁰².

Doar câteva dintre documentele sale au fost emise în Transilvania; de exemplu la 26 ianuarie 1351 la Vin□ul de Sus (comit. Alba) îi poruncește comitelui de Arad urmărirea răufăcătorilor de acolo¹⁰³. Acesta este o dovadă că – evident după demiterea lui Ștefan Lackfi – a preluat prerogativele voievodului Transilvaniei, deoarece aceștia din urmă primeau aproape pe tot parcursul secolului al XIV-lea și administrarea comitatului Arad, prin numirea lor având și funcția de comite al comitatului Arad¹⁰⁴. Se pare că nici principele Ștefan nu a stat efectiv prea mult în Transilvania (din documentele sale care au fost emise în pricini ce privesc această provincie, unul a fost emis la Vințul de Sus iar două dintre ele la Buda)¹⁰⁵.

Toma (Gönyüi) apare în documente cu titlul de voievod din luna februarie 1351¹⁰⁶, fiind numit în funcție de către principele Ștefan¹⁰⁷. Colaborarea dintre cei doi avea deja o anumită vechime. Un document din 1350 îl amintește pe Toma, pe atunci vicecomite al comitatului Liptó, ca fiind subalternul principelui Ștefan¹⁰⁸. Voievodul a fost fiul lui Toma din neamul Csór, iar localitatea de baștină a neamului a fost satul cu același nume de lângă Székesfehérvár (comit. Fejér)¹⁰⁹. Toma a fost numit Gönyüi după o posesiune cumpărată, aflată în comitatul Győr¹¹⁰. A luptat lângă regele Carol în anii anarhiei¹¹¹ și drept răsplată a primit mai multe funcții importante: a fost numit castelan de Csókakő (1328–1355, comit. Fejér, azi în Ungaria) și Gesztes (1331–1341, comit. Komárom, Ung.), comite al unor comitate din nordul Ungariei – Zólyom, Turóc (1338–1339) și Liptó (1338–1350). Ca familiar al principelui Ștefan a fost ban al Slavoniei între 1349–1350, comite de Körös, Rojcsa (1349–1350). După ce a plecat împreună cu stăpânul său din Transilvania, a devenit marele ușier (1353–1358) și castelan al cetății Óbuda (1354, comit. Pilis, Ung.)¹¹². A participat la

¹⁰² Enikő Csukovits, *István (1332–1354)*, în *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)* [Lexiconul istoriei maghiare timpurii (sec. IX–XIV)], red. resp. Gyula Kristó, red. Pál Engel și Ferenc Makk, Bp., 1994 (în continuare: *KMTL*), p. 294; Pál Engel, *Anjouk* [Angevini], în *KMTL*, p. 48–49; Kristó, *Anjou*, p. 161.

¹⁰³ *CDTrans*, III, nr. 584 (1351. I. 26, DF 281131). Astăzi Unirea, jud. Alba.

¹⁰⁴ Engel, *Arch.*, I, p. 11, p. 97.

¹⁰⁵ *CDTrans*, III, nr. 620–621 (1351. X. 18, DF 286543 și DF 277848).

¹⁰⁶ *CDTrans*, III, nr. 586 (1351. II. 3, DF 277318), nr. 605 ([1351. V. 9–30], DL 31091).

¹⁰⁷ Janits, *Vajdák*, p. 12; Halász: *Anjou István*, p. 37.

¹⁰⁸ Engel, *Arch.*, I, p. 150 și nota nr. 140.

¹⁰⁹ Györffy, *Geographia historica*, II, p. 357–358.

¹¹⁰ Györffy, *Geographia historica*, II, p. 587–588.

¹¹¹ Karácsonyi, *Nemzetégek*, p. 407–408.

¹¹² Engel, *Arch.*, II, p. 87.

mai multe campanii militare ale regelui Carol I, printre altele și cea purtată împotriva lui Basarab (1310–1352) din 1330¹¹³. A primit ca danie mai multe posesiuni: Kerekgede (azi Szarvasgede, comit. Nógrád, Ung.),¹¹⁴ dar de asemenea în comitatele Komárom, Bodrog, Valkó, Pozsony și Szerém, la care el a adăugat alte posesiuni cumpărate sau câștigate prin procese¹¹⁵. Probabil el sau fiul lui a construit¹¹⁶ cetatea Gönyű (azi ruine între Győr și Komárom, în comit. Győr, Ung.).

Toma nu numai că a purtat titlul de voievod, dar și atribuțiile sale erau conforme cu acesta. El a fost cel care convoca și ținea congregațiile generale de la Turda, unde exercita o activitate judecătorească caracteristică voievodului¹¹⁷. Duplicitatea puterii era însă evidentă: în mai 1351 comitatul Solnocul de Mijloc dădea în stăpânire o posesiune „din porunca domnului duce Ștefan și a domnului Toma, voievodul Transilvaniei și comite de Solnoc”¹¹⁸. Într-un alt caz principele era cel care emitea un act în legătură cu luarea în stăpânire a moșiilor unor oameni și strângerea gloabelor¹¹⁹.

De prezența lui Ștefan în Transilvania se leagă și punerea Brașovului sub jurisdicția voievodului Transilvaniei. Districtul și orașul Brașov erau până în 1344 sub conducerea familiei Brassói, apoi sub cea a comiților secuilor (1344–1355), dar cu o întrerupere, când a fost subordonată principelui (1351) și a voievodului (1352)¹²⁰. Titlul de comite de Brașov apare pentru ultima dată în 1355¹²¹. Comitele Brașovului – numit de către principe – a fost Nicolae, fiul lui *Briccius*,¹²² membru al familiei Bátori din neamul Gutkeled¹²³.

¹¹³ *CDTrans*, II, nr. 843 (1335. VII. 22, DL 2673); *CDTrans*, III, nr. 1118 (1343. III. 2, DF 229977), nr. 771 (1354. X. 21, DL 58535).

¹¹⁴ Györffy, *Geographia historica*, IV, p. 245.

¹¹⁵ Karácsonyi, *Nemzetségek*, p. 409–410.

¹¹⁶ Engel, *Arch.*, I, p. 320; *DRH C*, XIV, p. 594–595 (1375. XI. 12, DF 244598, *Iohannes filius Thome de Gwnyu, comes lauriensis*); *Csánki*, III, p. 537; Engel, *Királyi hatalom*, p. 114.

¹¹⁷ *CDTrans*, III, nr. 586 (1351. II. 3, DF 277318), nr. 589 (1351. II. 9, DL 30653).

¹¹⁸ *CDTrans*, III, nr. 605 = *DRH C*, X, p. 29–30 ([1351. V. 9–30]).

¹¹⁹ *CDTrans*, III, nr. 606 (1351. V. 30, DF 277320).

¹²⁰ Engel, *Arch.*, I, p. 121; documentele citate: *CDTrans*, III, nr. 620 (1351. X. 18, DF 286543), nr. 660 (1352. VI. 27, DF 286670).

¹²¹ Engel, *Arch.*, I, p. 121; *CDTrans*, III, nr. 800 (1355. VII. 9, DF 286544); Frigyes Pesty, *Az eltűnt régi vármegyék* [Vechile comitate dispărute], II, Bp., 1880, p. 126.

¹²² *CDTrans*, III, nr. 620 (1351. X. 18, DF 286543).

¹²³ Engel, *Arch.*, II, p. 25; Engel, *Gen.*, s. v. Gútkeled nem 1. Rakamazi ág, 4. tábla: Bátori (somyói); Karácsonyi, *Nemzetségek*, p. 476–477; Halász, *Anjou István*, p. 55–56.

Vicevoievodul lui Toma era magistrul Egidiu Tornai (1351–1352),¹²⁴ care mai târziu a devenit comite de Bihor (1367) și castelan de Șoimi (comit. Bihor), ca familiar al lui Nicolae Kont, ajuns deja palatin la acea vreme¹²⁵. Familia Tornai era originară din nordul Ungariei, din comitatul Torna (azi în Slovacia), ridicându-se din rândul servienților regali de acolo. Strămoșul familiei a fost un anume Tekes (1244–1261), comite al comitatelor Komárom și Sáros în timpul domniei regelui Béla al IV-lea. Averea familiei s-a întemeiat pe marile domenii ale cetăților regale care se destrămau la sfârșitul veacului al XIII-lea, reușind să pună mâna pe o mare parte a comitatului Torna. Voievodul Egidiu era strănepotul lui Tekes și împreună cu frații săi au obținut acordul regelui Ludovic I pentru construirea unei cetăți la Torna (azi Turna, Slovacia) în 1357. Aceasta înseamnă că au avut relații foarte bune la curtea regală, explicabil mai ales prin sprijinul acordat de către patronii săi de acolo. Egidiu a murit cândva înainte de 1374, deoarece din acest an în procesele privind domeniile familiei apare doar fiul său, Gheorghe. Ramura lor s-a stins în 1406, iar cetatea a fost confiscată de către regele Sigismund¹²⁶. De pe urma activității sale în Transilvania ne-au rămas documentele emise cu ocazia unor judecăți octavale la Sântimbru¹²⁷.

¹²⁴ Engel, *Arch.*, I, p. 12; *CDTrans*, III, nr. 597 (între 30. III. □i 12. VI, DL 36408 = *DRH C*, XI, p. 56: *Egidius tunc vicewoyuoda eiusdem domini Thome woyuode*); nr. 1130 (1351. V. 15); *CDTrans*, III, nr. 617 (1351. X. 9, DL 30656). Un document al conventului din Cluj-Mănăstur din 1352. III. 22 conține un raport către Egidiu, vicevoievodul Transilvaniei (*CDTrans*, III, nr. 643, DL 28730). La această dată însă era deja instalat în funcție noul voievod al Transilvaniei, Nicolae Kont. Acesta înseamnă că locul de adevăritare îl numea greșit pe Egidiu ca vicevoievod, în loc să-l numească fost vicevoievod, ori s-ar putea să însemne că Egidiu a continuat să exercite prerogativele ca vicevoievod „interimar” până la numirea succesorului său în funcție. Referitor la cariera și familia lui Tornai a se vedea: Pál Engel, *Néhány XIV. századi erdélyi alvajda származása* [Originea unor vicevoievozi ai Transilvaniei din secolul al XIV-lea], în *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik születésnapjára* [Volum omagial Jakó Zsigmond la împlinirea vârstei de 80 de ani], red. András Kovács, Gábor Sipos, Sándor Tonk, Kolozsvár, 1996, p. 176–186 (în continuare: Engel, *Alvajda*), p. 178.

¹²⁵ Engel, *Arch.*, I, p. 113; Comitatul Bihor era administrat în această vreme de către palatin, cf. documentul regelui Ludovic I către Nicolae Kont, unde este amintit demnitatea de palatin, jude al cumaniilor și comite al Bihorului (*DRH C*, XII, p. 74–75, 1362. V. 10, DF 278594).

¹²⁶ Pentru biografia lui Egidiu Tornai a se vedea: Engel, *Alvajda*, p. 178–179. Genealogia familiei: Engel, *Gen.*, s. v. Tekes rokonsága, 1. tábla, Tornai, Ládi. Cetatea Torna/Turna: Engel, *Arch.*, I, p. 445; Engel, *Vár és társadalom*, p. 206; Engel, *Királyi hatalom*, p. 162–163; *Csánki*, I, p. 237.

¹²⁷ De ex. *CDTrans*, III, nr. 617 (1351. X. 9, DL 30656), 627 (1351. XI. 21, DL 28730).

Nicolae Raholcai „Kont” (1351–1356)

Nicolae zis Kont, a ocupat funcția de voievod între 1351–1356¹²⁸. Tatăl său, Laurențiu – care printre alte funcții a îndeplinit-o și pe cea de mare vistier (1344–1346)¹²⁹ – împreună cu rudele sale, a primit în 1347 ca donație cetatea Raholca (comit. Baranya, apoi Körös, azi ruine lângă Orahovica, în Croația) și a fost fondatorul familiei Raholcai¹³⁰. Fiul său, Nicolae Raholcai, zis „Kont” a fost fondatorul unei alte ramuri, a familiei Újlaki,¹³¹ care și-a luat numele după cetatea Újlak (comit. Valkó, azi Ilok, în Croația), construită probabil la sfârșitul secolului al XIII-lea și donată în 1364 lui Nicolae de către regele Ludovic¹³². Dintre urmașii săi cel mai cunoscut a fost Nicolae Újlaki, voievodul Transilvaniei (1441–1465), căpitan al Belgradului (1441), ban al Severinului (1445–1446) și rege al Bosniei (1471–1477). Nicolae Kont a avut mai multe funcții importante: *miles* al curții regale, mare paharnic (1345–1351), comite de Bars (1345–1350), comite de Sopron, Vas, Varasd (1349), Nyitra (1349–1350), Pozsony (1349–1351), voievod al Transilvaniei, comite de Solnoc și de Arad (1351–1356), comite de Brașov (1352), palatin, comite de Bihor, Nyitra, Sáros, Sopron, Szepes, Trencsén, Vas (1356–1367)¹³³. În afară de Újlak a mai primit de la Ludovic alte câteva cetăți: Galgóc (comit. Nyitra, azi Hlohovec, Slovacia,

¹²⁸ Engel, *Arch.*, I, p. 12; documentele citate: *CDTrans*, III, nr. 629 (1351. XII. 6, DL 30116) și *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Anjou-kori okmánytár*, red. Imre Nagy, Gyula Tasnádi Nagy, I–VII (1301–1359), Bp., 1878–1920. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria. Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály: Okmánytárak; în continuare: *AOKm*), VI, p. 438–439 (1356. III. 21, DL 4599).

¹²⁹ Biografia sa: Engel, *Arch.*, II, p. 201; Antal Pór, *Tót Lőrinc, a királyi tárnokok és zászlótartók mestere (1328–1348)* [Lőrinc Tót, vistier și stegar regal], în *Századok*, 25, 1891, nr. 5, p. 347–377.

¹³⁰ Engel, *Arch.*, I, p. 3, nota nr. 7; p. 397. Referitor la cetate a se mai vedea: Fügedi, *Vár és társadalom*, p. 180; Engel, *Királyi hatalom*, p. 144.

¹³¹ Mór Wertner, *Ujlaki Miklós erdélyi vajda családi történetéhez* [Câte ceva referitor la istoria familială a lui Nicolae Újlaki], Déva, 1907; Ede Reiszig, *Az Újlaki-család* [Familia Újlaki], în *Turul*, 57, 1943, p. 1–13, 56–65; András Kubinyi, *A kaposújavári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában. (Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához)* [Domeniul Kaposvár și rolul familiarilor din comitatul Somogy în politica lui Nicolae Újlaki de administrare a domeniilor], în *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv*, vol. 4, Kaposvár, 1973, p. 3–44; Fedeles Tamás, *Egy középkori főúri család vallásossága. Az Újlakiak példája* [Cultul religios al unei familii aristocratice. Cazul familiei Újlaki], în *Századok*, 145, 2011, nr. 2, p. 380–382.

¹³² Engel, *Arch.*, I, p. 451–452; Botka Tivadar, *Kont János téves sarja* [Descendent greșit al lui Ioan Kont], în *Századok*, 4 (1870), p. 153.

¹³³ Engel, *Arch.*, II, p. 201. Comite al Brașovului: *CDTrans*, III, nr. 660 (1352. VI. 27, DF 286670).

în 1349), Bátorokó (comit. Veszprém, în 1350), Felsőlendva (comit. Vas, azi Grad, Slovenia, în 1358)¹³⁴.

Numirea lui Nicolae în fruntea Transilvaniei a făcut parte dintr-un plan mai amplu, deoarece fratelui său, Lökös (*Leukus*),¹³⁵ i-a fost dată concomitent demnitatea de comite al secuilor, pe care o deținea cu siguranță cel puțin între anii 1352–1355¹³⁶. Colaborarea celor doi garanta probabil o administrare mai bună a întregii Transilvanii, dar motivele mai exacte ale numirii celor doi frați în aceste funcții nu ne sunt cunoscute. Un exemplu al acestei colaborări îl avem din 1355, când regele Ludovic adresa un mandat celor doi, dar și comitelui din Brașov, prin care li se cerea să asigure preoților din țara Bârsei strângerea dijmelor ce li se cuvin¹³⁷. Despre activitatea voievodului Nicolae Kont se cunoaște relativ puțin. Presupusa participare a voievodului la campania militară împotriva tătarilor (care în martie 1352 ar fi pătruns prin ținuturile rusești până în sudul Moldovei)¹³⁸ are la bază un document fals, plăsmuit în secolul al XIX-lea¹³⁹. În perioada în care a deținut funcția de voievod, mai exact în mai 1353, Nicolae Kont a participat într-adevăr la o expediție militară regală,¹⁴⁰ purtată probabil împotriva Serbiei¹⁴¹. A ținut o congregație la începutul aceluiași an la Turda,¹⁴² (unde a participat și vicevoievodul său),¹⁴³ una în mai 1355, tot la Turda (comit. Turda),¹⁴⁴ iar alta în iunie la Bahnea (comit. Târnava),¹⁴⁵ pentru

¹³⁴ Engel, *Arch.*, I, p. 314, 274, 312. – Despre cariera lui Kont a se vedea și Engel, *A honor*, p. 4. Ocazional, emitea documente în chestiuni ce priveau Transilvania și cât timp stătea în cetatea sa familială, Bátorokó (*CDTrans*, III, nr. 816, 1355. XI. 15, DL 30380).

¹³⁵ *CDTrans*, III, nr. 729 (1353. IX. 2, DL 4382).

¹³⁶ Engel, *Arch.*, I, p. 192. Despre demnitatea de comite al secuilor a se vedea: Károly Vekov, *Structuri juridico-militare și sociale la secuii în evul mediu*, Cluj-Napoca, 2003, p. 113–153 (în capitolul „Instituții și dregătorii în Secuime”) respectiv Zoltán Kordé, *A székely ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig*. PhD-értekezés. [Istoria demnității de voievod al secuilor de la începuturi până la 1467. Disertație de doctorat], Debrecen 2003. Manuscris dactilografiat, accesat la data de 05.07.2011 la adresa: http://phd.okm.gov.hu/disszertaciok/ertekezések/2004/de_2113.pdf

¹³⁷ *CDTrans*, III, nr. 800 (1355. VII. 9, DF 286544).

¹³⁸ Spinei, *Moldova*, p. 320–321.

¹³⁹ *CDTrans*, III, nr. 646 (1352. IV. 8). Alte ediții ale aceluiași document: DRH C, X, p. 117 = *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. I/2, Documente privitoare la istoria românilor 1346–1450, culese, adnotate și publicate de Nicolae Densușianu, București, 1890, p. 22.

¹⁴⁰ *DRH C*, X, p. 211–212 (1353. V. 10, DL 77062).

¹⁴¹ Kristó, *Anjou*, p. 132.

¹⁴² Congregație începută la 20 ianuarie 1353, vezi *CDTrans*, III, nr. 682 (1353. I. 25, DL 98571), nr. 684 (1353. I. 29, DF 253314).

¹⁴³ *CDTrans*, III, nr. 683 (1353. I. 25, DL 73666).

¹⁴⁴ *CDTrans*, III, nr. 783 (1355. V. 23, DF 257480), nr. 789 (1355. V. 26, DL 28733).

nobili, sași și secui. Nobilimii din comitatul Solnocul de Mijloc, aflate în afara Transilvaniei propriu-zise („voievodale”), dar aflate sub administrația sa în calitate de comite de Solnoc, i-a ținut alte două congregații: una la începutul anului 1353, alta în octombrie 1355¹⁴⁶. Acestea au fost deci printre puținele ocazii când a stat în Transilvania¹⁴⁷.

Vicevoievodul lui Nicolae Kont a fost Ștefan Ravasz, activ între 1352–1356.¹⁴⁸ Activitatea sa judecătorească s-a desfășurat la Sântimbru și pentru câteva ocazii, în luna mai a anului 1353 la Buda, unde era probabil în anturajul lui Kont, suplinindu-l pe stăpânul său în procese ce priveau comitatul Solnocul exterior¹⁴⁹. Familia sa provenea din rândul servienților regali ai comitatului Esztergom, din vestul Ungariei, iar posesiunea de baștină a familiei era Keszi (sau Ravaszkeszi), situată tot acolo. Primul proprietar al acesteia era „banul” Maurițiu (în jurul anului 1270), iar dintre cei patru fii ai lui, Loránd a fost întemeietorul familiei Ravasz. Ștefan (fiul lui Loránd), apare în 1347 ca *miles* al aulei regale. A fost familiar al lui Nicolae Kont și și-a urmat stăpânul în toată cariera sa publică, fiind locțiitorul acestuia: vicecomite de Bars (1347–1348), de Pozsony (1351), vicevoievod (1352–1356), vicecomite de Bihor (1357–1358) și de Vas (1357–1359). În 1351, în timp ce era vicecomite de Pozsony, a primit de la rege – printre primii în epocă – un important privilegiu, dreptul paloșului, care a avut ca efect scoaterea domeniului familial și a populației sale de sub jurisdicția comitatului¹⁵⁰. În 1358 și-a cumpărat o casă în Esztergom (Strigoniu), semn că succesul în cariera politică se asocia și cu un spor economic¹⁵¹. Din 1359 – din motive pe care nu le cunoaștem – s-a retras din viața politică și nu a mai avut funcții, cu toate că era în viață chiar și în 1364. Succesorul său în fruntea comitatului Vas a fost probabil, deja în anul 1359, unul dintre frații săi mai tineri, Ioan, iar în Bihor, vicevoievodul anterior, Egidiu Tornai. Locul de

¹⁴⁵ *CDTrans*, III, nr. 793–794 (1355. VI. 11 și 12, DF 260633 și DL 41213).

¹⁴⁶ *CDTrans*, III, nr. 684 (1353. I. 29, DF 253314); nr. 811–812 (1355. X., DL 70653). Despre funcția de comite de Solnoc a voievozilor Transilvaniei a se vedea Engel, *Arch.* I, p. 200–201; Janits, *Vajdák*, p. 27–28.

¹⁴⁷ Alte prezențe în Transilvania: *CDTrans*, III, nr. 777 (1355. I. 29, DL 77118). Nicolae Kont emitea document la Buda la 27. III. 1353 (*CDTrans*, III, nr. 705, DL 64039) sau judeca alături de judele curții regale tot acolo (*AOkm*, VI, p. 172, 1354. III. 5, DL 4414).

¹⁴⁸ Engel, *Arch.*, I, p. 12; *CDTrans*, III, nr. 665 (1352. VIII. 22, DL 29148); DL 50336 (1356. IV. 6). Despre cariera lui Ravasz a se vedea: Engel, *A honor*, p. 4 respectiv Engel, *Honor, vár*, p. 896.

¹⁴⁹ *CDTrans*, III, nr. 713 (1353. V. 1, DL 41205), nr. 715 (1353. V. 25, DL 41210).

¹⁵⁰ Pentru biografia lui Ștefan Ravasz a se vedea: Engel, *Alvajda*, p. 179–181 și Engel, *A honor*, p. 4; Engel, *Honor, vár*, p. 896. Genealogia familiei: Engel, *Gen.*, s. v. Ravasz (keszi, szerdahelyi).

¹⁵¹ *CDTrans*, III, nr. 1021 (1358. VI. 15, DL 102783).

baștină al familiei Ravasz era Szerdahely (comit. Nyitra, azi Nitrianska Streda, Slovacia), în jurul căreia s-a organizat un domeniu și unde a fost ridicat un *castellum*. Posesiunile familiei erau mai ales în comitatul Nyitra, dar și în Vas, respectiv Zala. Familia sa s-a stins cândva înainte de 1403¹⁵².

Andrei Lackfi (1356–1359)

Andrei¹⁵³ (fiul lui Lack), a fost, succesiv, castelanul cetății Beckov (magh. Bolondóc, azi în Slovacia; 1342),¹⁵⁴ comite al secuilor (1344–1350), al Brașovului (1344–1349), al Bistriței (1344) și al Mediașului (1343–1350), comite al comitatelor Sătmar (1346–1353), Maramureș și Ugocea (1346–1353), ban de Mačva, comite de Baranya și Bodrog (1353–1354), marele vistier al reginei, comite al comitatelor Vas și Sopron (1355–1356) și în sfârșit, voievod al Transilvaniei¹⁵⁵ și comite de Arad (1356–1359)¹⁵⁶. În februarie 1345, având pe atunci funcția de comite al secuilor, el a întreprins o acțiune militară împotriva mongolilor instalați în sudul Moldovei,¹⁵⁷ participând apoi și într-una

¹⁵² Engel, *Alvajda*, p. 179–181.

¹⁵³ Soția lui Andrei Lackfi a fost Elisabeta Németi (Engel, *Gen.*, s. v. Hermán nem. 2. tábla, Lackfi; sursele citate aici: *AOkm*, VI, p. 256, 1355. II. 18; DL 94091, 1365. IX. 8) și nu „Elisabeta din familia [corect: neamul, n. n.] Guthkeled” cum susținea Holban (*Cronica relațiilor*, p. 182, nota nr. 95), în încercarea de identificare a voievodului cu tatăl soției palatinului Ladislau de Oppeln. Cercetarea genealogică consideră că soția lui Ladislau de Oppeln era fiica domnitorului muntean Nicolae Alexandru (Lajos Elekes, *Basaraba családja* [Familia lui Basarab], în *Turul*, 58–60, 1944–1946, p. 23–24), pe baza unui pasaj din statutele capitlului din Oradea (*DRH C*, XIV, p. 713, [1374–1375]). Posesiunile primite de către Andrei și frații săi, cu ocazia partajului din 1342, au fost: Vărădia de Mureș, Hălăliș, *Ztayhaza*, *Stanhaza* (localități dispărute, lângă Vărădia de Mureș), Găvoșdia, Covăsinț, Panatu Nou, *Baranchukhaza* (localitate dispărută, lângă Panatu Nou; toate în comit. Arad), *Merkfolua*, *Wyzes* (localități dispărute, lângă Dubești), *Scaradyn* (l. d. lângă Pădureni), comit. Timiș, vezi *CDTrans*, III, nr. 88 (1342. V. 1, DL 87130).

¹⁵⁴ *CDTrans*, III, nr. 88 (1342. V. 1, DL 87130). Referitor la cetate a se vedea: Engel, *Arch.*, I, p. 284.

¹⁵⁵ A ocupat demnitatea de voievod între 1356. IV. 6. (Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IX/7, Budae, 1842, p. 141, citat de Engel, *Arch.*, I, p. 12) și 1359. X. 22 (*DRH C*, XI, p. 422, DF 278727). Andrei Lackfi a fost comite al secuilor doar din a doua jumătate a anului 1344 (*CDTrans*, III, nr. 226), în luna martie a aceluiași an demnitatea fiind încă ocupată de către tatăl său, Ladislau (sau Lack), vezi *CDTrans*, III, nr. 185 (1344. III. 7). Referitor la Andrei Lackfi a se mai vedea: Spinei, *Moldova*, p. 314.

¹⁵⁶ Engel, *Arch.*, I, p. 192, 121, 111, 155, 188, 152, 217; II, p. 139; Karácsonyi, *Nemzetségek*, p. 626.

¹⁵⁷ Spinei, *Moldova*, p. 310 și urm.; Șerban Papacostea, *O întregire documentară la istoria întemeierii Moldovei*, în Idem, *Geneza statului în evul mediu românesc. Studii critice*, Cluj-Napoca, 1988, p. 67 și urm.

din campaniile militare ale lui Ludovic I conduse în Italia (1350)¹⁵⁸. A făcut parte din cercul restrâns al celor mai apropiați colaboratori al regelui fiind unul dintre semnatarii armistițiului ungaro-venețian (1348)¹⁵⁹. În 1349 l-a însoțit pe Ludovic cu ocazia venirii acestuia în Transilvania (Andrei este amintit alături de rege la Alba Iulia și la Târgu Mureș)¹⁶⁰.

După numirea sa în funcție, a venit în Transilvania, iar la 10 iulie 1356 emitea un document la cetatea regală Deva¹⁶¹. A stat mai mult la curtea regală,¹⁶² dar a convocat și cel puțin două congregații la Turda (ținute nobilimii din Transilvania, în noiembrie 1356¹⁶³ și ianuarie 1358)¹⁶⁴. Tot acolo judeca și în august 1359¹⁶⁵. Activitatea sa din Transilvania a fost puternic influențată de conflictul cu biserica catolică, conflict generat de faptul că dijele episcopale și ale capitlului Transilvaniei (din Alba Iulia) din câteva sate ce țineau de cetățile voievodale Deva, Cetatea de Baltă, Gogan, Cohalm,¹⁶⁶ Ciceu, Unguraș și Lita¹⁶⁷ au fost colectate abuziv de către oficialii voievodali¹⁶⁸. Pe lângă acesta, nu a respectat dreptul de judecată al capitlului asupra elementelor nenobile de pe moșiile acestei instituții ecleziastice¹⁶⁹. După moartea episcopului Andrei Szécsi (1320–1356), voievodul a cedat foștilor proprietari toate posesiunile nobiliare pe care prelatul le acaparase de la diverși nobili ardeleni¹⁷⁰. El însuși a ocupat

¹⁵⁸ *CDTrans*, III, nr. 563 (1350. III. 31).

¹⁵⁹ *CDTrans*, III, nr. 480 (1348. IX. 8); Engel, *Nagy Lajos bárói*, p. 410.

¹⁶⁰ *CDTrans*, III, nr. 522 (1349. IX. 4, Arh. Erdődy din Galgóc, 98/28/5); *ibidem*, III, nr. 528 (1349. IX. 24, DL 62702); *ibidem*, III, nr. 534 (1349. X. 20, DL 4085); *ibidem*, III, nr. 549 (1349. XII. 13, DL 4100).

¹⁶¹ *CDTrans*, III, nr. 840 (1356. VII. 10, DL 29429).

¹⁶² Emite document în 1357 la Buda (*CDTrans*, III, nr. 897–898, 931, 1357. IV. 14 și 16) și la Visegrád (*CDTrans*, III, nr. 941, 1357. VIII. 1), în 1358 la Visegrád (*CDTrans*, III, nr. 1014, [1358]. V. 15; nr. 1040, 1358. IX. 6), în 1359 tot la Visegrád (*CDTrans*, III, nr. 1093, [1359.] X. 22). La 20. IX. 1358 făcea o declarație în fața conventului din Cluj-Mănăstur (*CDTrans*, III, nr. 1045).

¹⁶³ Congregație începută la 8 noiembrie, vezi *CDTrans*, III, nr. 862 (1356. XI. 13, DL 30017), nr. 865 (1356. XI. 19, DF 275175).

¹⁶⁴ Data începerii congregației: 1358. I. 31 (*CDTrans*, III, nr. 976, 1358. I. 31, DF 260930).

¹⁶⁵ *CDTrans*, III, nr. 1081 (1359. VIII. 11, DF 252769).

¹⁶⁶ *CDTrans*, III, nr. 882 (1357. I. 26, DF 277340).

¹⁶⁷ *CDTrans*, III, nr. 1066 (1359. V. 8, DF 277349).

¹⁶⁸ *CDTrans*, III, nr. 896 (1357. IV. 8, DF 277349), nr. 897 (1357. IV. [10–15], DL 280).

¹⁶⁹ *CDTrans*, III, nr. 883 (1357. I. 26, DF 277339), nr. 941 (1357. VIII. 1, DF 277345).

¹⁷⁰ Referitoare la această acțiune a episcopului a se vedea: Zsigmond Jakó, *Az erdélyi püspökség középkori birtokairól* [Despre posesiunile episcopiei Transilvaniei în evul mediu], în *Szabó István emlékkönyv* [Volum omagial István Szabó], red. István Rácz, Agnes Kovács, Debrecen, 1998, p. 142–143; *CDTrans*, III, nr. 920 (1357. V. 17, DF 277342), 970 (1358. I. 11, DF 277346).

cetatea Piatra Sfântului Mihai (azi ruine lângă Tăuți), o fortificație aflată în stăpânirea episcopiei (împreună cu domeniul aferent, folosit de către capitlu),¹⁷¹ acțiune care a iscat un uriaș scandal. În iunie 1357 a venit în Transilvania un trimis regal care a cercetat cazul în cadrul a trei adunări ținute pentru nobili, secui și sași în localitățile Turda, Odorhei și Sibiu, iar raportul anchetei, întocmit în fața capitlului din Oradea dădea câștig de cauză episcopiei¹⁷². O lună mai târziu regele dispunea retrocedarea cetății¹⁷³, iar la puțin timp după aceea, în mod evident la intervenția regelui, voievodul Andrei dădea ordin din Visegrád vicevoievodului său și tuturor slujbașilor voievodali să respecte imunitatea juridică a bisericii¹⁷⁴. La un an după acesta, în mai 1359, voievodul a venit la Alba Iulia – unde era și sediul episcopal – și a încheiat o înțelegere cu episcopul Dominic Szécsi (1356–1368), prin care s-a angajat să retrocedeze dijele episcopiei și capitlului strânse până atunci de către oficialii voievodali în satele ce aparțineau unor cetăți voievodale¹⁷⁵.

Ultimul document al său în calitate sa de voievod, emis la Visegrád, datează din 22 octombrie 1359¹⁷⁶. A supraviețuit epidemiei de ciumă ce a lovit Ungaria în toamna și iarna anului 1359, începând cu luna octombrie,¹⁷⁷ deoarece un un document palatinal din luna august al anului 1360 îl amintește printre cei vii¹⁷⁸. Solul Veneției aflat în Ungaria raporta dogelui în ianuarie 1360 că „mulți baroni de seamă” au murit¹⁷⁹ și, după cum reiese din listele de demnitari, în timpul epidemiei au pierit judele curții regale, marele vistier și marele paharnic, situație gravă ce reclama acut, în primăvara anului 1360, reorganizarea consiliului regal¹⁸⁰. Probabil la scurt timp a intervenit și decesul lui Andrei, deoarece începând cu acest an nu mai este amintit în documente.

Funcția de vicevoievod a fost încredințată în această perioadă lui Dominic¹⁸¹ (1356–1359)¹⁸², nobil din familia Mocsk din comitatul Turóc

¹⁷¹ *CDTrans*, III, nr. 903 (1357. IV. 24, DF 277337), nr. 920 (1357. V. 17, DF 277342), nr. 934 (1357. VI. 20, DF 277338), 939 (1357. VII. 30, DF 277344). Despre cetate a se vedea: Györfy, *Geographia historica*, II, p. 187; Engel., *Arch.*, I, p. 428.

¹⁷² *CDTrans*, III, nr. 934 (1357. VI. 20, DF 277338).

¹⁷³ *CDTrans*, III, nr. 939 (1357. VII. 30, DF 277344).

¹⁷⁴ *CDTrans*, III, nr. 941 (1357. VIII. 1, DF 277345).

¹⁷⁵ *CDTrans*, III, nr. 1066 (1359. V. 8, DF 277349). Cf. și Holban, *Cronica relațiilor*, p. 148 (Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină).

¹⁷⁶ *CDTrans*, III, nr. 1093 (1359. X. 22, DF 278727).

¹⁷⁷ Engel, *Istoria Ungariei*, p. 189.

¹⁷⁸ *Arh. Naț. Magh.*, DL 91556 (1360. VIII. 3).

¹⁷⁹ *DRH C*, XI, p. 469. nr. 452 (1360. I. 16).

¹⁸⁰ Engel, *Istoria Ungariei*, p. 189.

¹⁸¹ Engel, *Arch.*, I, p. 12; *CDTrans*, III, nr. 838 (1356. VI. 20, DL 28909, de autenticitate îndoielnică); *CDTrans*, III, nr. 1090 (1359. IX. 18, DL 28579).

(Nordul Ungariei). Deja în 1346 este amintit ca familiar al lui Andrei Lackfi, pe care l-a urmat și în continuare, îndeplinind diferite slujbe din însărcinarea acestuia, dar l-a însoțit și în trei campanii militare (Serbia, Moldova, Italia)¹⁸³. Între 1349–1353 a fost castelan al cetăților Nyaláb (în comit. Ugocea, azi ruine lângă Koroleve, Ucraina), Cheud (comit. Solnocul de Mijloc, 1353), și Hust (comit. Maramureș, 1353), care erau administrate de Andrei Lackfi, comite al Sătmarului, Ugocei și Maramureșului¹⁸⁴. În 1354 a fost vicecomite al comitatului Baranya, comitat aflat sub jurisdicția banului de Mačva (funcție îndeplinită atunci de Andrei Lackfi)¹⁸⁵. La intervenția stăpânului său, Andrei Lackfi, a fost înnobilit în 1349 (probabil făcea parte până atunci din nobilimea condiționară, locală) și i-au fost donate posesiuni în comitatul Trencsén (una scoasă cu această ocazie de sub autoritatea altor foruri judecătorești)¹⁸⁶. Datorită legăturilor de la curte, el și descendenții săi direcți au fost întăriți de către regele Ludovic în posesiunile familiale, fiindu-le donate și alte patru sate în comitatul Bars.¹⁸⁷

A îndeplinit funcția de vicevoievod al Transilvaniei (1356–1359), pe toată perioada voievodatului lui Andrei Lackfi. Pe lângă judecățile obișnuite din cadrul scaunului de judecată de la Sântimbru,¹⁸⁸ de „activitatea” sa din Transilvania se leagă și coteropirea unor posesiuni ale capitlului din Alba Iulia în 1359¹⁸⁹. Pe lângă documentele emise în calitate sa de vicevoievod, ne-au rămas de pe urma lui și un document emis în calitate sa de comite al comitatului Alba¹⁹⁰.

Nici în cazul familiei Lackfi, regele *nu* „a fost nevoit să accepte constituirea unei adevărate dinastii voievodale în Transilvania, în paralel cu dinastia

¹⁸² *magister Dominicus dictus Machka* (*CDTrans*, III, nr. 546, 1350. IX. 28, DL 26373); „Macska” este o variantă a numelui „de familie”, Mocsk (Engel, *Gen.*, s. v. Mocsk, gáji; Turóc m.).

¹⁸³ Pór, *Macska Domokos*, p. 130–132; Engel, *Alvajda*, p. 181; *CDTrans*, III, nr. 533 (1349. X. 16, DF 274724), nr. 906 (1357. IV. 29, DF 208867). Despre campania militară din Moldova a se vedea: Spinei, *Moldova*, p. 311 și urm.

¹⁸⁴ Engel, *Arch.*, I, p. 378, 268, 331; II, p. 168–169.

¹⁸⁵ Engel, *Arch.*, I, p. 103.

¹⁸⁶ *CDTrans*, III, nr. 533 (1349. X. 16, DF 274724), nr. 906 (1357. IV. 29, DF 208867).

¹⁸⁷ Engel, *Alvajda*, p. 181.

¹⁸⁸ De ex.: *CDTrans*, III, nr. 841 (1356. VII. 11, DL 26752), nr. 855 (1356. X. 9, DF 253653), nr. 869 (1356. XII. 11, DL 36408), nr. 877 (1357. I. 17, DL 41292), nr. 909 (1357. V. 4, DL 73671), nr. 952 (1357. IX. 19, DL 26860), nr. 1011 (1358. V. 4, DF 253449), nr. 1077 (1359. VII. 4, DF 252768), nr. 1090 (1359. IX. 18, DL 28579).

¹⁸⁹ *CDTrans*, III, nr. 1063 ([1359. V. 1–14], DF 277351).

¹⁹⁰ *CDTrans*, III, nr. 893 (1357. III. 5, DL 62708).

angevină în Ungaria”¹⁹¹. Chiar Ștefan Lackfi (1344–1350) arăta în două documente ale sale că a fost numit de către rege în funcție (ca de altfel, toți voievozii pe tot parcursul evului mediu). În 1344, el amintea că a ținut o primă congregație la Turda, imediat după ce „cu ajutorul dumnezeiești milostiviri am fost cinstiți de prea înălțatul principe, domnul Ludovic, din mila lui Dumnezeu strălucitul rege al Ungariei, cu sus-pomenita dregătorie a voievodului”¹⁹². La fel, într-un document al său din 1348, enunța că a fost numit de către rege în funcția de voievod¹⁹³. Dominic Macska, vicevoievodul lui Andrei Lackfi, menționa în 1356 despre stăpânul său că a ajuns „la înalta dregătorie a voievodului” „cu ajutorul lui Dumnezeu și din bunăvoința prealuminatului principe, domnul Ludovic, din mila lui Dumnezeu ilustru rege al Ungariei”¹⁹⁴.

Familia Lackfi a fost una dintre cei mai fidele în susținerea politicii regelui Ludovic și tocmai din acest motiv a fost răsplătită cu cele mai importante demnități din regat. După cum s-a constatat: „nu încapă îndoială că familiile care formau elita puterii țineau să păstreze funcția voievodală, care constituia una din pozițiile politice de primă mărime, dar durata îndeplinirii acestei funcții de către membrii unei și aceleiași familii era determinată de relațiile lor cu persoana regelui și grupările politice ale țării, iar nicidecum de eventualele intenții dinastice nutrite de acea familie”¹⁹⁵. Raportul de forțe dintre această familie și rege este ilustrată de către proporția cetăților deținute, care (împreună cu domeniul cetății) în această perioadă erau mai mult instrumente ale controlului politic (și militar), importanța lor economică fiind un aspect secundar¹⁹⁶. Așadar familia Lackfi avea la moartea regelui Ludovic I, survenită în 1382, șapte domenii cu cetate,¹⁹⁷ pe când regele deținea un număr de circa

¹⁹¹ Sursa citatului: Pascu, *Voievodatul*, I², p. 252. Aceeași părere este repetată de către Tudor Teoteoi în *Istoria Românilor*, IV (*De la universitatea creștină către Europa “Patriilor”*), red. Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșanu, Tudor Teoteoi, Buc., 2001, p. 176 (Capitolul *Instituții și viață de stat*, autor: Tudor Teoteoi).

¹⁹² CDTrans, III, nr. 228 (1344. X. 24, DF 277300, *per excellentissimum principem dominum Lodovicum dei gratia inclitum regem Hungarie ... woywodatus honore sublimati*). Traducerea pasajului preluată din *DIR C*, veacul XIV, vol. IV, p. 214. Vezi și CDTrans, III, nr. 227 (1344. X. 22, DF 238228), care repetă același formulă.

¹⁹³ *Stephanus vaivoda Transsilvanus et comes de Zolnuk per excellentissimum principem dominum Lodouicum dei gratia regem illustrem constitutus* (CDTrans, III, nr. 459, 1348. V. 12, DL 73657).

¹⁹⁴ CDTrans, III, nr. 846 (1356. [înainte de VIII. 4]): *predicto domino nostro Andrea woyuoda, gratia divina cooperante ac de benevolentia serenissimi principis, domini Lodouici, dei gratia illustris regis Hungarie, sub culmine woyuodatus adepto*. Traducerea pasajului preluată din *DRH C*, XI, p. 60.

¹⁹⁵ Jakó, *Numirea voievozilor*, p. 35.

¹⁹⁶ Engel, *Királyi hatalom*, p. 13.

¹⁹⁷ Engel, *Lackfiak*, p. 427.

150 de cetăți¹⁹⁸. La capătul domniei Ludovic posedă cam o treime din regat,¹⁹⁹ pe lângă aceasta chiar cele mai însemnate averi funciare nobiliare fiind ne semnificative.

Daniile făcute de către regalitate marilor demnitari, mai ales după moartea suveranului vor schimba într-adevăr raportul de forțe dintre aristocrație și puterea centrală în defavoarea celui din urmă²⁰⁰. Domnia lui Ludovic I reprezintă apogeul puterii regale, necontestată în nici într-un fel de către contemporani, cu atât mai puțin de către familiile pe care le-a dotat din belșug cu demnități și danii de moșii.

---

¹⁹⁸ Engel, *A honor*, p. 2.

¹⁹⁹ Engel, *Istoria Ungariei*, p. 176.

²⁰⁰ Pál Engel, *Az uralom területiális alapjai a középkori Magyarországon* [Bazele teritoriale al exercitării puterii în Ungaria medievală], în Idem, *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok* [Honor, cetate, comitat. Studii alese], red. Enikő Csukovits, Bp., 2003 (Milleniumi magyar történelem. Historikusok), p. 184–185.